

MORAVSKÁ
ZEMSKÁ
KNIHOVNA

duha^{2 | 2020}

Informace o knihách a knihovnách z Moravy

BUDOVÁNÍ
KNIHOVNÍCH FONDŮ

Duha online:
<https://duha.mzk.cz>

Obsah

Studie, články

Doplňování fondů z pohledu Národní knihovny ČR – <i>Hanuš Hemola</i>	2
Akviziční činnost knihoven – vývoj i současnost – <i>Daniel Bechný</i>	7
Povinný výtisk – <i>Radka Chlupová</i>	9

Inspirace, podněty, náměty

H. de Beer: Lední medvědka, kam pluješ? – čtenářská lekce – <i>Radka Vojáčková</i>	11
Interiéry knihoven II. – Prostředí knihoven – <i>Lenka Dostálová</i>	13
Grafikem může být dnes opravdu každý, i knihovník – <i>Vojtěch Hamerský</i>	15

Proměny českého knihovnictví

Krajské knihovny v době pandemie COVID-19 – <i>Jan Lidmila</i>	16
Rozhovor s Evou Staněk – <i>Šárka Kašpárková</i>	17

Veřejné knihovny

Právní poradna: Prodej a darování vyřazených knih – <i>Soňa Dresslerová</i>	19
Noc s Andersenem – <i>Hana Hanáčková</i>	20
Co dělala Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě v reakci na pandemii – <i>Libuše Foberová</i>	22

Konference, akce

#Knihovnyprotiviru: rozcestník zdrojů pro uživatele (nejen) v době uzavřených knihoven – <i>Martin Krčál, Martina Šmídtová</i>	24
Uzavřené knihovny v digitálním světě: Když nepřijde čtenář do knihovny, musí přijít knihovna ke čtenáři – <i>Martina Smetánková, Lenka Pokorná</i>	26
IX. Národní seminář informačního vzdělávání: Knihovna jako vzdělávací prostředí – <i>Pavlaína Mazáčová</i>	30

Informace pro knihovny

Projekt EODOPEN – cesta ke skrytému dědictví – <i>Jan Zikuška</i>	33
Méně je více, aneb, Úhel pohledu na vyřazování knihovního fondu v obecních knihovnách – <i>Pavel Zajíc, Renata Vinklerová</i>	34
Akviziční portál Team Library – <i>Iveta Pernicová, Helena Jetmarová, Zdeňka Černá, Marie Mališová</i>	37

Z činnosti MZK

Kup knihu a zachrániš nakladatele! – <i>Klára Přibyllová</i>	38
Autorská stipendia v době koronaviru – <i>Martin Krafl</i>	40
Jak narychlo dokončit rekonstrukci, když vám zavřou knihovnu a další plány, které se (ne)mění – <i>Kristýna Kroupová</i>	41
Online výstava Akce K – <i>Martin Krčál, Tomáš Kubíček</i>	43

Knihovnické osobnosti

Jana Vejsadová – <i>Ivana Štrosová</i>	45
--	----

Recenze

Čtenáři, vrať se: Kniha o mozku jako šapitó a významu čtení v digitálním věku – <i>Marcela Hrdličková</i>	46
---	----

Z historie knihoven

Tradice čtenářství v Boskovicích – <i>Miroslava Jurdičová</i>	48
---	----

Zkušenosti ze zahraničních knihoven

The Mitchell Library, Glasgow – krátká reminiscence – <i>Lenka Bělohoubková</i>	50
---	----

Rozhovor

Kouzelné čtení je unikátní výukový systém – Rozhovor s Jarmilou Létalovou – <i>Jana Nejezchlebová</i>	53
---	----

Fejeton

Měl knihovnu, ale chodili mu tam lidi... – <i>Lucie Hlavinková</i>	56
--	----

Vážení a milí čtenáři,

budování knihovních fondů je klíčovou činností pro každou knihovnu, bez ohledu na její funkce či velikost. Proto jsme se rozhodli druhé číslo zaměřit na prioritní oblast týkající se akvizice. *Studie, články* Vám nabízí pohled na doplňování fondů optikou Národní knihovny, přehled aktivit v oblasti akviziční praxe i shrnutí významu povinného výtisku. V rubrice *Informace pro knihovny* se představí akviziční portál Team Library, projekt EODOPEN a jeden z úhlů pohledu na vyřazování fondu v obecních knihovnách. O tématu čísla v *Proměnách českého knihovnictví* hovoří Eva Staněk (rozená Měřinská).

V dalších příspěvcích reagujeme na nouzový stav, který v posledních měsících zasáhl každého z nás i knihovny. Formou ankety jsme získali první reakce ředitelů krajských knihoven na dobu pandemie COVID-19 (*Proměny českého knihovnictví*). Přibližujeme vznik portálu #Knihovnyproaktivitu i zpřístupnění dočasné Národní digitální knihovny pro studenty VŠ (*Konference, akce*). Představujeme výzvu Kup knihu a zachrániš nakladatele!, podporu autorů formou stipendií (*Z činnosti MZK*) i činnost MSVK v Ostravě během pandemie (*Veřejné knihovny*). Celou situaci dokresluje také *fejeton* Lucie Hlavinkové s názvem „Měl knihovnu, ale chodili mu tam lidi...“.

Věříme, že si z pestré nabídky článků vyberete, a přejeme Vám příjemně strávený letní čas.

Za redakci časopisu Duha
Jan Lidmila

DUHA. Informace o knihách a knihovnách z Moravy. Ročník 34 (2020), číslo 2.
Vydává **Moravská zemská knihovna v Brně.**

Adresa vydavatele a redakce:
Moravská zemská knihovna v Brně
Kounicova 65a, 601 87 Brno
Telefon: 541 646 126
E-mail: duha@mzk.cz
IČ 094943, DIČ CZ00094943.

Foto na přední straně:
Bibliotheek Nieuwegein, Nizozemí
autor fotografie: Adéla Dilhofová

Grafické zpracování: Pavel Václav Vaščák.
Vychází 4× ročně tištěně i on-line.
Reg. číslo MK E 7312. Duha ISSN 0862-1985 (Print),
ISSN 1804-4255 (Online).

Redakce:

Mgr. Jan Lidmila, vedoucí redaktor, Mgr. Jana Nejezchlebová, výkonná redaktorka, Mgr. Adéla Dilhofová, redaktorka, Mgr. et Mgr. Monika Kratochvílová, redaktorka a jazyková korektura.

Redakční rada:

prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D. (Moravská zemská knihovna), předseda redakční rady,
PhDr. Libuše Foberová, Ph.D. (Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě), Bc. Pavel Zajíc (Městská knihovna Rožnov pod Radhoštěm),
Mgr. Hana Šimonová (Městská knihovna Hodonín)

jihomoravský kraj

Časopis vychází s podporou dotace Jihomoravského kraje.

Doplňování fondů z pohledu Národní knihovny ČR

Hanuš Hemola

Hanus.Hemola@nkp.cz

Autor textu přináší podrobnou informaci o doplňování knihovních fondů v Národní knihovně České republiky. Uvádí úkoly, které této národní instituci vyplývají z jejího poslání a odpovědnosti vůči uchovávaní národní knižní produkce a literárního bohatství. Zabývá se i systémovým a organizačně provozním zajištěním těchto náročných procesů, akvizičními postupy i formami financování. Článek je doplněn přehlednými tabulkami a grafy.

Doplňování fondů knihovny je stěžejní odbornou činností knihovny. Je-li tou knihovnou národní knihovna v tradičním knihovnickém pojetí, o to je role akvizice významnější a náročnější.¹ Do všech oblastí činnosti Národní knihovny ČR (NK) se promítají tři základní funkce instituce, přičemž každá odborná oblast je zabezpečuje svým specifickým způsobem. Oblast akvizice nese v daném systému odpovědnost za kvalitní tvorbu fondů a cíleně tak vytváří nezbytné podmínky pro určené poslání.

Z hlediska akvizice je jedinečnou a nezapustitelnou úlohou funkce knihovny **národní**, kterou je určena odpovědnost instituce vůči národní, resp. bohemikální produkci jako celku, včetně funkce konzervační. Funkcí knihovny **univerzální** je určena především odpovědnost instituce za odpovídající výběr z celosvětové zahraniční produkce. Funkcí knihovny **speciální** je určena odpovědnost instituce za výběr produkce z předem definované oblasti nebo oboru. Žádná z těchto funkcí není absolutně nezávislá, jsou více či méně vzájemně propojeny, využívány, případně modifikovány.

Pro rozvoj Sbírek NK a její akviziční politiku je základní a rozhodující skutečností druhový a tematický profil jednotlivých Sbírek knihovny,

který je rámcově vymezen posláním knihovny. Základní rámce informačního profilu jsou vytvořeny historicky staletým působením knihovny od jejího zveřejnění dvorským dekretem v roce 1777. V současnosti je artikulován aktuálním zněním knihovního zákona² a zřizovací listiny³.

NK jako knihovna **národní**:

- spravuje a rozvíjí Sbírky historických dokumentů do roku 1800, které mají charakter konzervačního fondu rukopisů, inkunabulí a starých tisků,
- retrospektivně i perspektivně buduje ucelenou novodobou (od 1801) konzervační Sbírku bohemikální produkce (na fyzických nosičích) na bázi práva povinného výtisku a dále všemi akvizičními kanály,
- zatím nevytváří soustavně Sbírku elektronické (e-knihy, e-časopisy, síťové publikace) bohemikální produkce.

NK jako veřejně přístupná vědecká, studijní a specializovaná knihovna pro podporu vědy, výzkumu a vzdělání:

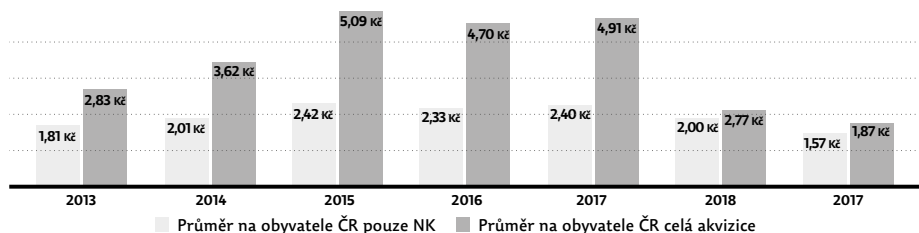
- buduje Sbírky odborné a vědecké domácí a zahraniční literatury (obory společenských věd, přírodních věd, kultury a umění),

1 SODOMKOVÁ, Jana. Národní knihovna. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2020-06-09]. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002002&local_base=KTD>.

2 Dostupné z: <https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provade-ci-prepisy/Zakon257.htm>.

3 Dostupné z: <<https://www.nkp.cz/o-knihovne/zakladni-informace/zakladni-dokumenty>>.

Roční náklad na každého obyvatele ČR

- buduje specializované Sbírký (obory slavistika, muzikologie, informační věda a knihovnictví),
- vytváří ucelenou nabídku licencovaných elektronických informačních zdrojů (bibliografické, faktografické a plnotextové databáze a knihovny elektronických knih a časopisů prestižních zahraničních vydavatelů odborné a vědecké literatury).

Systémové a provozné organizační předpoklady

Kvalita akvizice je limitována vnějšími a vnitřními faktory. Zásadním **vnějším faktorem** je dostatečná výše finančních prostředků, existence přístupu ke kvalitním informacím o vydávané produkci a fungující zpětná vazba mezi službami knihovny a akvizicí. Mezi **vnitřní faktory** patří institucionální vazby, které jsou základem funkčního akvizičního systému, jehož prostřednictvím je vytvářen odpovídající tlak na výsledky akvizičních činností a to jak z pohledu profilového uživatele knihovny, tak z hlediska zabezpečování funkce jednotlivých fondů nebo jejich částí. Součástí tohoto tzv. referentského systému jsou vybraní odborníci ze služeb, správci jednotlivých fondů, odborníci ze specializovaných pracovišť a samozřejmě pracovníci specializovaní na oblast doplňování fondů. Nezbytnou oporou referentského systému jsou externí experti.

Kvalita akvizice knihovny přímo závisí na individuálních kvalitách **akvizičních pracovníků**. Pro tuto činnost musí mít určité předpoklady jak znalostní, tak osobnostní. Nezbytností je široký

všeobecný kulturní rozhled a jistá kultivovanost, schopnost orientovat se v různých oborech lidské činnosti (zejména v profilových oborech Sbírek) souběžně se schopností posuzovat úroveň vydavatelské produkce v daných teritoriích, jazykové znalosti (zejména v oblasti doplňování zahraniční literatury), znalost základních ekonomických vztahů a tržního prostředí, znalost příslušných legislativních norem (zákony, vyhlášky, nařízení, které se dotýkají oblasti akvizice), schopnost aplikovat získané zkušenosti do denní praxe. Osobnostně by měl být racionálního a pragmatického založení, aktivní a tvořivý, s vysokou mírou odpovědnosti a schopností rozhodování, pružného myšlení, ale i s určitou mírou pozitivní drzosti a odvahou určitým způsobem účelově riskovat. Umění jednat s lidmi, s úřady, s firmami je zde samozřejmostí. Odpovídající bývá spíše vysokoškolské vzdělání, ale nemusí to být pravidlem.⁴

Akviziční procesy

Systematická akviziční činnost je založena na souboru řízených dynamických akvizičních procesů, v jejichž rámci se účelně využívá různých pracovních postupů a řada řídicích, regulačních a srovnávacích nástrojů. Výsledkem těchto procesů je cílené doplňování fondů, které respektuje poslání

⁴ Akvizitěři jsou rovněž součástí typových pozic v Národní soustavě povolání a v Národní soustavě kvalifikací. Dosud schválené jsou profily dvou ze tří akvizitérských pozic: Knihovník akvizitér a Samostatný knihovník akvizitér. Dostupné z: <<https://nsp.cz/hledat?type=workUnit&q=knihovny%C3%ADk%20akvizit%C3%A9r>>. Pro Knihovnicka specialistu akvizitéra je zveřejněn pouze kvalifikační standard v národní soustavě kvalifikací. Dostupné z: <https://www.narodnikvalifikace.cz/kvalifikace/I128-Knihovnik_specialista_akviziter/revize-1446>.

Vývoj výše prostředků na akvizici, včetně pořizování tzv. elektronických informačních zdrojů – všechny zdroje (v tis. Kč)

Rok	2013	2013	2014	2014	2015	2015	2016	2016	2017	2017	2018	2018	2019	2019
	Příspě- vek	Další financo- vání	Příspě- vek	Další financo- vání	Příspě- vek	Další financo- vání	Příspě- vek	Další financo- vání	Příspě- vek	Další financo- vání	Příspě- vek	Další financo- vání	Příspě- vek	Další financo- vání
Doku- menty na fyzických nosičích	16 567	0	12 180	0	15 300	0	14 306	630	15 944	350	16 941	0	11 826	0
EIZ pro NK	1 547	870	7 783	1 206	7 845	2 354	7 173	2 485	6 609	2 534	4 289	0	4 926	0
EIZ pro další české knihovny	0	10 755	0	16 960	0	28 178	0	25 087	0	26 555	0	2 902	0	3 200
Celkem	18 114	11 625	19 963	18 166	23 145	30 532	21 479	28 202	22 553	29 439	21 230	2 902	16 752	3 200
Celkem fi- nance na akvizici v roce		29 739		38 129		53 677		49 681		51 992		24 132		19 952
Celkem fi- nance na akvizi- ci pouze pro NK v roce		18 984		21 169		25 499		24 594		25 437		21 230		16 752

instituce, a profilové vymezení v souladu se základním akvizičním programem, který vychází ze zřizovací listiny/statutu instituce. Stanovené zásady doplňování resp. profilování fondů pak ukládají akvizičním pracovištím nejen odpovědnost za vymezený akviziční záběr, ale především přiznávají akvizičnímu pracovišti právo a povinnost v tomto smyslu rozhodovat, efektivně korigovat a sladovat vzájemně podmíněné působení významných faktorů (požadavky × reálné možnosti).

Základní metodou a podstatou akviziční práce je **kvalifikovaný výběr** odpovídajících dokumentů. Veškeré související činnosti, kterými se akviziční pracoviště musí zabývat (procesy objednávání dokumentů, kontroly správnosti dodávek, reklamace a urgency, odborná korespondence, osobní jednání, atd.), jsou tomuto úkolu podřízeny. Mimořádnou odpovědnost vyžaduje správa akvizičního rozpočtu včetně průběžné kontroly stavu čerpaných finančních prostředků, evidence faktur a kontroly správnosti jejich vystavení. Akviziční proces končí

majetkovou evidencí konkrétního získaného dokumentu⁵.

Akvizice je absolutně závislá na aktuálních a spolehlivých **zdrojích informací o vydávané produkci**. V této oblasti je obrovský kvalitativní rozdíl mezi zdroji, které mapují existenci konkrétních titulů zahraniční a domácí provenience. Akvizitér musí být schopen využívat všech dostupných zdrojů o vydavatelské produkci a stále jsou nezastupitelná knihkupectví a knižní veletrhy, pro tzv. retrospektivní doplňování nabídky a aukční katalogy antikvariátů jak v reálné, tak i virtuální podobě.

Nezanedbatelnou součástí akviziční práce jsou **kritéria výběru** doplňovaných dokumentů. Principy výběru se v jednotlivých oblastech liší: v oblasti doplňování zahraniční literatury je základním principem selektivnost, v oblasti doplňování bohemikální literatury je základním

⁵ Základní rámec je dán Knihovním zákonem 257/2001 Sb. a návaznými prováděcími předpisy. Dostupné z: < https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/knihovni-zakon-257-2001-sb.-a-navazne-provade-ci-prepisy >.

principem úplnost. Žádné z kritérií výběru není funkční pouze jako samostatné izolované hledisko, ale teprve jejich vzájemná kombinace tvoří cílové hledisko výběru dokumentu. Kombinace hledisek nejsou striktně dány, uplatňují se vztahu ke konkrétní oblasti a ke konkrétnímu dokumentu. Ze základních principů výběru vycházejí a jsou jim podřízena především časová, typová, oborová, teritoriální a jazyková hlediska. Ta jsou obecně definována. Nevylučují se ani další doplňková hlediska, která mohou sledovat i jiné aspekty, jako je např. zvláštní vydavatelská forma dokumentu, významná formální jedinečnost dokumentu.

Zdroje doplňování jsou obecně definovány jako způsoby, kterými se získávají konkrétní dokumenty. Pro NK to je zejména právo **povinného výtisku**.⁶ **Nákup** dokumentů je nejpřísněji regulovaným zdrojem doplňování. Za příznivých rozpočtových podmínek by byl optimálním zdrojem jak pro průběžné, tak i pro retrospektivní doplňování fondů. **Dary** jsou velmi vítaným zdrojem doplňování fondů v těch případech, kdy se jedná o dary cílené, ať již jde o nové tituly, starší deziderata nebo žádoucí multiplikáty profilové literatury. **Mezinárodní výměna publikací** představuje specifický zdroj doplňování dokumentů z oblasti zahraniční produkce. Její efektivnost je podmíněna především mírou vzájemného zájmu o danou oblast (teritorium, jazyk, obory), relací mezi nabízeným a požadovaným, sumou vkládaných finančních prostředků. Specifickou kategorií v NK jsou tzv. **interní zdroje**. Jde především o rezervní fondy v majetku instituce, které jsou velmi využívaným zdrojem retrospektivního doplňování domácí a zahraniční literatury.

Financování

Pro kvalitu celého akvizičního procesu je zásadní objem disponibilních finančních prostředků a stabilita rozpočtu instituce. Podfinancování akvizice je v českém knihovnickém prostředí zásadním

limitem dalšího rozvoje služeb knihoven. NK se potýká dlouhodobě s nedostatkem financí na doplňování svých Sbírek. Kritická situace byla konstatována již před více jak 20 lety. Na základě rozhodnutí tehdejšího ministra financí Václava Klause NK od roku 1997 dostávala účelovou dotaci na nákup literatury ve výši 15 milionů Kč. V posledním desetiletí se přidělování této částky zřizovatelem formálně změnilo a stala se postupně neidentifikovatelnou součástí příspěvku na činnost. Každoroční rozpočet na akvizici je v rámci příspěvku nastaven tak, aby alespoň nominálně neklesala jeho hodnota ve srovnání s předchozím rokem, v případě výjimečně dobré rozpočtové situace je drobně procentuálně navyšován. Bohužel, příspěvek nepokrývá inflaci, vývoj indexu cen na trhu, výkyvy kurzu Kč ve vztahu k zahraničním měnám, ani měnící se sazby DPH.⁷ NK souběžně hledá další možnosti financování své stěžejní činnosti, např. zabezpečení přístupů k EIZ je posledních 20 let financováno téměř výhradně účelovým financováním prostřednictvím projektů.⁸

Reálná částka určená každoročně na akvizici již mnoho let neodpovídá skutečnému postavení a úloze NK v systému informačního zabezpečení vědy, výzkumu a vzdělání. NK opakovaně komunikuje tento problém se svým zřizovatelem. Dále knihovna využívá možnosti financování mimo vlastní příspěvek zřizovatele, ať již prostřednictvím rozvojových programů, hledáním náhradních a často velmi nestandardních způsobů akvizice. Výsledkem je však trvalé omezování rozsahu akvizice, a to nejen četností exemplářů (knihovna de facto nenakupuje ve více exemplářích ani nejžádanější tituly), ale

⁷ Srovnej přiložené grafy a tabulky

⁸ Od roku 2000 byla akvizice EIZ předmětem financování mimo příspěvek zřizovatele. NK byla zpravidla nositelem projektů, kterými byly financovány jak individuální licence (pouze pro NK), tak rovněž konsorciální licence (byla vytvářena konsorcía o několika desítkách členů – institucí vědy, výzkumu a vzdělání), tzn., že přes NK „protékaly“ nejen prostředky, kterými byly saturovány požadavky kmenových uživatelů NK, ale rovněž uživatelů desítek spolupracujících institucí. Aktuálně jsou tímto způsobem řešena předplatná přístupů k českým EIZ pro veřejné knihovny (dříve VÍSK 8/A). Programová podpora pro nákup EIZ je v současnosti soustředěna pod CzechELib – Národní centrum pro elektronické informační zdroje, <https://www.czechelib.cz/cs/>.

⁶ Povinnému výtisku je věnován příspěvek Radky Chlupové v tomto čísle Duhy.

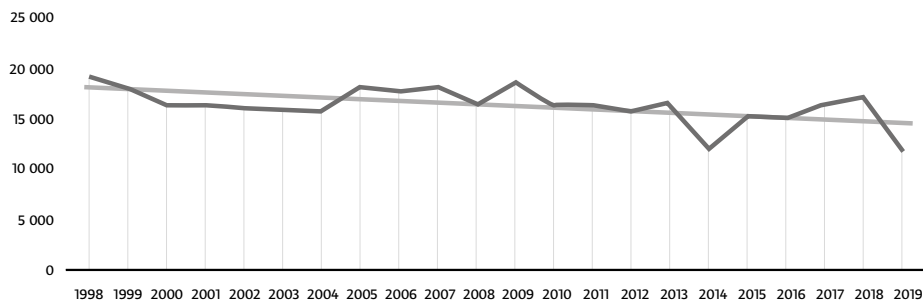
i omezování tematického profilu knihovny. Prostředky na akvizici tradičních dokumentů jsou na úrovni cca 40 % a EIŽ na úrovni 50 % rozpočtů obdobných institucí v zahraničí. Knihovna přitom dokumenty nakupuje za stejné ceny jako tyto instituce, v ČR je navíc v současné době jak u dokumentů na fyzických nosičích, tak i u EIŽ jedna z nejvyšších DPH v EU. Finanční situace zásadně ovlivňuje jak kvalitu Sbírek knihovny, tak samozřejmě její navazující služby. Uživatelé knihovny tuto skutečnost vnímají velmi negativně a poukazují na fakt, že dostupnost k odborné literatuře se paradoxně v otevřené společnosti oproti předchozím obdobím trvale zhoršuje. Tento fakt pociťují zejména studenti a vědecktí pracovníci specializovaných, tzv. malých oborů z oblasti společenských věd, které jsou více závislé na dokumentech v papírové podobě a měřitelná aktuálnost a užitnost dokumentů podle poločasů rozpadu informací je nesrovnatelně delší než u dynamických oborů např. aplikovaných přírodních věd. To v důsledku znamená nejen aktuální nedostatečnost, ale vytváření velkého dluhu pro příští generace. K tomu je třeba ještě podotknout, že ČR je mnohem více závislá na zahraniční odborné produkci než velké země, protože její malý trh není atraktivní pro vydávání specializovanější odborné literatury v češtině.

Samostatným problémem je fond periodické literatury (noviny, časopisy, periodické Sborníky a zprávy), jejichž získávání je velmi závislé na záruce kontinuálního pokrytí finančními prostředky.

Zejména tato oblast velmi trpí, byť byly mnohé tituly nahrazeny přístupem k jejich elektronické podobě. Knihovna v rámci akvizice velmi redukovala počty nakupovaných titulů periodik již v polovině 90. let minulého století, zamezila jejich duplicitnímu výskytu v jednotlivých Sbírkách knihovny i v celé ČR. Další razantní redukci provedla v období přechodu na souběžnou elektronickou podobu a hrazení přístupu k nim. Obě vyvolané redukce znatelně poškodily strukturu a skladbu Sbírek periodické literatury. Knihovna své vnitřní možnosti vyčerpala a další redukce v této oblasti znamenají jen postupnou destrukci staletí budovaných kontinuací. Většinou jde o tituly dostupné v celé ČR pouze v NK.

Bez rozpočtové stability a odpovídající výše disponibilních finančních prostředků na akvizici dojde k nenahraditelnému poškození Sbírek NK, k dalšímu výraznému omezení poskytování veřejných knihovnických a informačních služeb, které stát garantuje ze zákona, a k paradoxnímu efektu snížení dostupnosti informací v otevřeném světě bez politických bariér. NK má nezastupitelné a jedinečné místo jako infrastrukturní instituce a informační základna pro vědu, výzkum a vzdělání pro celou ČR. Dlouhodobé podfinancování akvizice v NK v důsledku sníží úroveň vědy, výzkumu a vzdělání v celé oblasti, kterou NK garantuje. Mezery, které takto vznikají ve Sbírkách, nebude prakticky možné zacelit v budoucnu a studenti a badatelé budou muset hledat složité alternativní cesty k informacím, které jsou pro jejich práci nezbytné.

Vývoj prostředků na akvizici fyzických dokumentů

Akviziční činnost knihoven – vývoj i současnost

Daniel Bechný

daniel.bechny@svkpk.cz

Autor článku přináší shrnutí všech podstatných aktivit v oblasti akviziční praxe knihoven. Připomíná změny, s nimiž se pracovníci v akvizici musí vyrovnávat od roku 1990 do současnosti. Informuje o nejnovějších možnostech, které přináší moderní technologie. Závěrem předkládá úkoly, které bude třeba řešit. Článek obsahuje i velmi přínosný informační aparát.

Akvizice knihovního fondu patří ke stěžejním činnostem všech typů knihoven. Doplnění fondu je rozhodující i pro další služby knihoven a nemalou měrou její podobu určují, vedle knihovníků, i samotní uživatelé a další stakeholdři. Akviziční praxe pak zahrnuje mnoho úkonů a zkušeností, které jsou v mnoha případech „tacítního“ charakteru. Cenné zkušenosti si mohou předávat nejen zaměstnanci jedné knihovny mezi sebou, ale mohou být sdíleny napříč mezi knihovnami. Jeden ze základních hybných prvků odborné sekce pro akvizici při Sdružení knihoven ČR (SDRUK) je právě výměna zkušeností mezi akvizitéry při získávání dokumentů všech typů.

Webová stránka SDRUK podává informaci o tom, že sekce pro akvizici byla založena 19. 4. 2005 v Tišnově.¹ Akviziční semináře ovšem probíhaly již od roku 1991.² K nim se v roce 1995 připojila i pravidelná porada akvizitérů knihoven s právem povinného

výtisku (PV) a nabídkové povinnosti (NP).³ Vedením semináře i porad se chopili Aleš Brožek⁴ a Jiřina Kádnerová.⁵ Důležitou osobou akvizičních seminářů byla rovněž Marie Lichtenbergová.⁶ Příspěvky v seminářích se od počátku silně soustředily na praktické stránky akviziční práce. Porevoluční proměny knižního trhu, nárůst cen, problematika získávání informací o vydaných titulech a nakladatelích nebo potíže s nákupem dokumentů ze zahraničí, jímž se stalo po roce 1993 i Slovensko, se střídaly s obtížemi při získávání povinného výtisku od roku 1991. Nesnázím při doplňování fondu spojeným s nejasnostmi v některých formulacích se nevyhnulo ani vydání posledního platného zákona o neperiodických publikacích a následně i tiskového

1 Ve zprávě o činnosti SDRUK za rok 2005 sice v textu najdeme zmínku o jednání Rady SDRUK v Tišnově dne 19. dubna 2005, ale explicitně je jako nová sekce uvedena sekce pro informační technologie. 15. akviziční seminář se tedy v roce 2005 ještě nekonal pod hlavičkou SDRUK, ale listopadová Porada knihoven s nabídkovou povinností zmiňuje nově ustavenou sekci pro akvizici. In: *Sdružení knihoven České republiky*. Brno, 2006. s. 127. ISBN 80-86249-40-9 a *Zápis z porady knihoven s nabídkovou povinností dle zákona č. 37/1995 Sb.* Kladno, 2005. Dostupné také z: www.sdruk.cz

2 Samotné Sdružení knihoven ČR bylo založeno až o rok později. „... První seminář, v té době ještě nazývaný jako porada či pracovní setkání pracovníků doplňování fondu státních vědeckých knihoven se uskutečnil 4. září 1991 v Kladně...“ Viz *Zápis z jubilejního 25. celostátního akvizičního semináře*. Havlíčkův Brod, 2015. Dostupné také z: www.sdruk.cz

3 Jinými slovy se účastníky staly zejména knihovny, které od 1. 1. 1996 pozbyly nároku na celorepublikový povinný výtisk.

4 „... V Severočeské vědecké knihovně v Ústí nad Labem pracoval od 1. července 1990 do 31. ledna 2017 jako ředitel...“ Viz *SCK – Slovník českých knihovníků* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2007 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz/cze/sc/k>

5 „... V l. 1961–1966 působila v Okresní knihovně v Rakovníku. Od r. 1966 bibliografka a v l. 1990–2012 ředitelka Státní vědecké knihovny v Kladně, od r. 2001 Středočeské vědecké knihovny v Kladně...“ Viz *SCK – Slovník českých knihovníků* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2007 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz/cze/sc/k>

6 „... V Severočeské vědecké knihovně v Ústí nad Labem pracovala od září 1973 do ledna 2014. [...] Od konce roku 1978 působila ve funkci vedoucí oddělení doplňování a evidence knihovních fondů. [...] Byla tajemnicí sekce pro akvizici SDRUK...“ Viz *SCK – Slovník českých knihovníků* [online]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2007 [cit. 2020-05-25]. Dostupné z: <http://aleph.nkp.cz/cze/sc/k>. Na přípravě akvizičních seminářů i porad pro knihovny s PV a NP se vždy podílela i řada dalších spolupracovníků, všechny zde bohužel z prostorových důvodů není možné zmínit.

zákona.⁷ Tradiční součástí semináře byly a jsou komerční příspěvky jednotlivých nakladatelů, distribučních firem nebo dodavatelů automatizovaných knihovních systémů (AKS). Nutným prvkem seminářů se stalo i sledování vývoje legislativy a technologického pokroku s dopadem do akviziční činnosti knihoven. Například problematika nových datových nosičů, uchování jejich formátů nebo dostupnosti informačních zdrojů pro akvizitery na internetu apod. Pěknou ilustraci technologického vývoje nabízí z poslední doby srovnání dvou přístupů k možnostem akvizice ve firmách Lanius, s.r.o. (řešení závislé na AKS) a Team Library, s.r.o. (řešení nezávislé na konkrétní platformě AKS).⁸

V roce 2017 se změnilo obsazení organizačního výboru akvizičního semináře a porady pro knihovny s PV a NP⁹, nicméně výše hrubě nastolené vymezení oblastí zájmu seminářů i porad se v některých případech nemění. Výraznou změnou v případě akvizičního semináře se stala jeho bienální podoba.¹⁰ Ke změně formátu vedlo zejména ustálené akvizičních postupů v knihovnách na základě vytrvalé práce sekce pro akvizici při SDRUK.¹¹ Odstup jednoho roku se osvědčil, eliminoval fenomén nedostatku příspěvků a dává větší možnosti jejich výběru. V letošním roce tak zahájíme příjem příspěvků na 29. celostátní akviziční seminář, který proběhne v roce

2021.¹² Každoroční porada pro knihovny s PV a NP¹³ dodržuje obsahově užší vymezení, které je dáno působností zákona o neperiodických publikacích a sleduje zejména praxi související s dodržováním dílce zákona 37/1995 Sb.¹⁴ Po stránce formální jsme od roku 2018 přistoupili k udržení tří nosných témat (akviziční praxe, komunikace s nakladateli, speciální dokumenty), jejichž garanti pravidelně referují o vývoji za uplynulý rok.¹⁵

Do budoucna v sekci SDRUK pro akvizici netrpělivě očekáváme změny, které přinese zejména vydání tzv. trojnovely¹⁶ řešící, mimo jiné, problematiku periodických i neperiodických e-publikací. Prozatímni „klid zbraní“ nám dovolí vytvořit fórum pro snadnější komunikaci námětů akvizitérů knihoven s PV a NP, které by doplnilo existující diskuzní konferenci Akvizice.¹⁷ Do té doby by se nám rovněž mohlo povést sjednotit nabídkové seznamy do uživatelsky ještě více příjemného formátu, prověřit výhodnost, možnosti a limity konsorcií pro získávání elektronických informačních zdrojů, zaměřit se na využitelnost údajů generovaných našimi AKS, využít nástroje Virtuální depositární knihovny, prověřit zájem o demand driven acquisition, stát se vydavateli e-knih a mnoho dalšího.

7 Přehledně a poutavě popisuje vznik tiskového zákona Aleš Brožek v ročníce SDRUK: BROŽEK, Aleš. Příprava tiskového zákona č. 16/2000 Sb. z pohledu knihovníků. In: *Sdružení knihoven České republiky*. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2000, s. 5–27. ISBN 80-86249-08-5.

8 Srv. *Zápis z 27. celostátního akvizičního semináře*. Havlíčkův Brod, 2017. Dostupné také z: www.sdruk.cz

9 V užším přípravném výboru je Daniel Bechný a Anďela Prchlíková ze Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje a Denisa Šaflerová (Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem, ve výboru již od roku 2013).

10 První doložená zmínka o návrhu tohoto formátu konání akce se objevila v roce 2011, právě v souvislosti se zmiňovanými obtížemi při shánění příspěvků. Viz *Zápis z 21. celostátního akvizičního semináře*. Havlíčkův Brod, 2011. Dostupné také z: www.sdruk.cz.

11 Patří sem například dopisové akce dřívějšího předsedy sekce Aleše Brožka ohledně nedostatků v plnění nabídkové povinnosti (adresáty byly vysoké školy, archivy a jiné instituce), nepřetržitá výměna know-how v průběhu seminářů i porad, od roku 2012 fungující konference Akvizice atd.

12 Informace budou zveřejněny na www.sdruk.cz a v příslušných knihovníckých konferencích.

13 První zmínku o její přípravě je možné dohledat v zápise z 5. akvizičního semináře. Viz *Zápis z 5. semináře Akvizice domácí a zahraniční neperiodické produkce*. Kladno, 1995. Dostupné také z: www.sdruk.cz

14 Porada má také své tematické evergreeny, jakým je třeba diskuze nad elektronickým povinným výtiskem a související novelou tiskového zákona a zákona o neperiodických publikacích.

15 Akviziční praxe – Anďela Prchlíková (SVK PK), komunikace s nakladateli – Gabriela Filipová (Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě) a speciální dokumenty – Jiřina Štěpničková (Národní knihovna ČR)

16 Návrh zákona, kterým se mění: zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů. Platnost novely je zatím odhadována od 1. 1. 2022. Srv. MATUŠÍK, Zdeněk. *Edepozit, Trojnovela: návrh legislativní úpravy „e-pv“*. Praha, 2019. Dostupné také z: www.sdruk.cz

17 Platformu Discourse (<https://www.discourse.org/>) by hostovala SVK PK.

Povinný výtisk

Radka Chlupová

Radka.Chlupova@mzk.cz

Autorka článku nás seznamuje s historií institutu povinného výtisku od jeho ustavení v první polovině devatenáctého století do současné doby. Od původního zaměření na cenzuru k dohledu nad vydavatelskou činností k jeho zcela zásadnímu významu pro tvorbu národní bibliografie a uchování národní literatury. Nepomíjí však současné problémy, které vznikají z rozšířitelnosti knižního trhu a množství malých nakladatelství, které nerespektují požadavky zákona o povinném výtisku.

Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy definuje povinný výtisk jako „výtisk dokumentu, který musí určené subjekty působící na knižním trhu v daném státě zdarma odevzdávat určeným (národním, státním, veřejným) institucím – příjemcům povinného výtisku, a to obvykle na základě zákonné povinnosti ve stanovené lhůtě od data vydání dokumentu“.¹ Povinnost odevzdávat vydané dokumenty ale nebyla vždy v historii chápána takto. Původně, před více než čtyřmi sty lety a následně, byly zákony o povinném výtisku koncipovány také jako forma cenzury k dohledu nad vydavatelskou činností nebo jako podmínka k udělování tiskářské licence.

V českých zemích se setkáváme s institutem povinného výtisku poměrně pozdě. V roce 1782 získala pražská Univerzitní knihovna výsadu povinného výtisku od všech pražských tiskařů, v roce 1807 od tiskáren z celých Čech. Ve stejném roce získala povinný výtisk z Moravy Univerzitní knihovna v Olomouci. V roce 1935 se daří díky knihovnickým kruhům vydat vládní nařízení, které mimo jiné upravuje pravomoc Národní knihovny jako ústavu s trvalou konzervační funkcí pro povinné výtisky, přiznává právo povinného výtisku i jiným knihovnám, mimo jiné získala právo zemského povinného výtisku také

Moravská zemská knihovna v Brně. V následujících letech dochází spíše k formálním úpravám povinného výtisku. Vydání nových zákonů si vyžádal rok 1991, kdy bylo potřeba upravit předpisy z doby před listopadové.

Během své historie se text zákonů o povinném výtisku přizpůsoboval dalším typům dokumentů a do povinného výtisku byly zahrnuty mapy a hudebniny a i novým typům dokumentů – audio a video. Měnil se počet odevzdávaných kopií, strany zodpovědné za odevzdávání i instituce zajišťující jejich přijímání.² Současná legislativa zabývající se povinnými výtisky v ČR zahrnuje dva zákony a jednu vyhlášku:

- Zákon o neperiodických publikacích
- Vyhláška, kterou se provádí některá ustanovení tohoto zákona
- Tiskový zákon.

Zákony, které se k odevzdávání povinného výtisku vztahují:

- Autorský zákon
- Knihovní zákon.

Povinný výtisk plní v současnosti čtyři navzájem propojené funkce:

- Bibliografickou, pro zpracování a vytváření národní bibliografie

¹ KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003. Dostupný z WWW: <<http://sigma.nkp.cz/cze/ktdd>>.

² CEJPEK, Jiří. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2002. [ISBN 80-246-0323-3](https://nkp.cz/ISBN/80-246-0323-3). Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:b542ea10-4faf-11e4-8344-005056827e52>.

- Evidenční – statistickou, pro zpracování různých statistických údajů
- Akviziční – knihovnickou, pro doplňování knihovního fondu
- Konzervační a archivní, pro uchování všech dokumentů bohemikální produkce. Knihovny mají za úkol uchovávat a zprostředkovávat svým uživatelům národní kulturní dědictví. Je nutné v co největší kompletnosti zachovat knihy, noviny, časopisy a další dokumenty pro následující generace.

Pro budování knihovního fondu má povinný výtisk nezastupitelný význam. Pro příjemce povinných výtisků je jedním ze zdrojů doplňování fondu, a to zdrojem hlavním. Vytvářená Národní bibliografie je zdrojem informací o tiskové národní produkci, na základě které ostatní knihovny mohou doplňovat a budovat svůj fond. Je zdrojem pro získání informace o vydání publikace, na jehož základě mohou knihovny s právem povinného výtisku reklamovat nedodané výtisky a tak doplnit své konzervační a archivní Sbírký.

Bohužel ani zákon, ani Česká národní bibliografie není schopna v dnešní

situaci zajistit a podchytit veškerou tištěnou českou produkci. Až kolem 20 % vydané produkce není odevzdáno, archivováno a bibliograficky zpracováno do ČNB. Příjemci povinných výtisků spolupracují, vytváří a sdílí si navzájem databáze dodaných dokumentů, spolupracují s agenturou ISBN, databází Ohlášené knihy, prověřují periodika v databázi Evidence periodik, vytvářenou MK ČR, pracovníci knihoven dohledávají literaturu v dostupných pramenech. Nedodané dokumenty se v jednotlivých knihovnách reklamují i soudně vymáhají.

Prozatím je naprosto nepřehledná oblast elektronických publikací. Odevzdávání povinných výtisků není prozatím zakotveno v žádném zákoně. Novela Autorského zákona by měla zahrnovat i elektronické zdroje. Online elektronické zdroje uchovává Webarchiv, ale stále se řeší, co všechno archivovat, zda výběrově nebo plošně. Pracovníci akvizice v jednotlivých knihovnách s povinným výtiskem se snaží, i když to není jednoduché, zachovat pro budoucí generace co nejúplnější obrázek nejen tiskové produkce současnosti, ale i elektronických dokumentů vycházejících offline i online.

Bude vás zajímat, že...

... letošní slavnostní předání výročních cen Zlatá stuha se sice vzhledem k nepříznivým podmínkám přesunulo na podzim, odborné poroty však vybraly nejlepší tituly z nominovaných knih již 4. května 2020. V letošním 28. ročníku **Výroční ceny Zlatá stuha 2020 nejlepší knihy pro děti a mládež** posuzovaly 4 nezávislé poroty (Původní česká slovesná tvorby, Překlad, Výtvarná tvorba, Komiksová tvorba) 180 přihlášených knih. Na ocenění nominovaly 37 titulů, z nichž byli vybráni vítězni autoři v jednotlivých kategoriích (viz <http://www.zlatastuha.cz>). Současně **Česká sekce IBBY – Společnost přátel knihy pro děti a mládež rozhodla o ocenění celoživotního díla výtvarníka Oldřicha Jelínka (1930)**. Malíř, grafik a ilustrátor spolupracoval s Adolfem Bornem. Ilustroval nejen dětské časopisy např. ABC, pro dospělé Dikobraz, ale také knihy pro děti a mládež. Oldřich Jelínek v roce 1981 emigroval do západního Německa a žije a pracuje v Mnichově...

H. de Beer: Lední medvídku, kam pluješ? – čtenářská lekce

Radka Vojáčková
vojackova@kvkli.cz

Anotace

Malý medvídek Lars ještě neumí plavat, když se s ním jednoho dne utrhne ledová kra, která ho odnese daleko od jeho domova a rodičů. Medvídek dopluje až do Afriky, kde poprvé vidí neuvěřitelné barvy a seznámí se s dalšími zvířaty, která mu pomohou dostat se zpátky domů.

Cíle lekce

Zážitkové čtení pro začínající čtenáře (1. – 3. třída) i nečtenáře – předškoláky, vyvozování z obrázku, předvídání, vztahování k vlastní zkušenosti a prožitkům, analýza věcných rysů.

Úvodní aktivita / evokace

1. **Brainstorming** na téma, co všechno víme, nebo si myslíme, že víme o ledních medvědech? Je dobré, pokud se snos informací zapíše na tabuli či flip.

2. **Vyvozování z obrázku** – dětem ukážeme / promítneme první obrázek, ve skutečnosti jde o poslední obrázek z knihy (obr. 20), a položíme jim otázky:
 - Co na obrázku vidíme? Děti popisují do detailů obrázků.
 - Co nám obrázek sděluje? Co nám napovídá o příběhu?
3. **Předvídání** – dětem prozradíme název knih. Poté vyzveme děti k předvídání otázkou:
 - Viděli jste jeden z obrázků z příběhu, víme, jak se knížka jmenuje. Přemýšlejte, o čem by příběh mohl být. Co se v knize asi stane?

Předpovědi zaznamenáme na tabuli či flip.

Hlavní aktivita

Čteme knihu metodou řízeného čtení

Čteme společně knihu – promítáme obrázky na plátno nebo dětem ukazujeme zvětšené a vytištěné obrázky z knihy. Text čteme nahlas. V průběhu čtení děti dál předvídají děj příběhu, odpovídají na doplňující otázky, které je vtahují do děje knihy – viz níže podrobně otázky k jednotlivým obrázkům.

V průběhu čtení můžeme zařadit pohybové aktivity. Aktivity můžeme zařadit prakticky kdykoliv, pokud děti ztrácejí pozornost. Zvířata upravíme podle toho, ve které části knihy zrovna čteme:

Děti se promění v medvídku – stočí se do klubíčka jako spící medvěd, plavou jako medvěd, očichávají rostlinky, šplhají do hor. Děti se promění v hrocha – dupou jako hroch, vyskočí a zařvou stejně jako hroch. Letí jako orel a na konec opět plavou jako medvěd.

Závěr

Po shrnutí při posledním obrázku v knize v příběhu porovnáme původní předpovědi se skutečností. Se zkušenějšími čtenáři se pokusíme odhalit skryté významy příběhu – pomoc, kamarádství atd.

Pro shrnutí můžeme ještě použít **analýzu věcných rysů (AVR)** – jde o variantu srovnávací tabulky, již starší žáci vyplňují písemně, s mladšími dětmi můžeme pracovat ústně a společně. Pokusíme se ledního medvěda porovnat s těmi zvířaty, která vystupovala v knize – hroch, orel, velryba. Všimáme si těchto rozdílů: prostředí – kde žije? / jak vypadá? – stavba a povrch těla / co žere – živí se? / apod. Využívat můžeme obrázky a informací z knihy i z vlastní zkušenosti.

Otázky ke knize

První tři strany s obrázky čteme bez přerušení

Obr. 4 – přečteme text před poslední větou na stránce a položíme dětem otázky:

- Co se s medvídkem stalo?
- Jak se asi cítil, když se probudil sám na ledové kře? Báł se? Jak by ses cítil ty?
- Co se s medvídkem stane?
- Co byste medvídkovi poradili, aby se zachránil?

Obr. 5 – Po přečtení textu:

- Kam může medvídek doplout?
- Jak bude příběh pokračovat?

Obr. 6 – Před přečtením textu položíme otázky:

- Kam medvídek doplul?
- Má vystoupit na břeh neznámé krajiny? Co tam na něj asi čeká? (děti mohou vyjmenovat,

jaká zvířata a rostliny tam medvídek může potkat, nebezpečí, které ho může ohrozit atd.)

Obr. 7 – Po přečtení textu:

- Co medvídk vystrašilo?
- Chtěl ho hroch opravdu vyděsit?
- Jak bude příběh pokračovat dál?

V této části můžeme zařadit malou „probouzení“ aktivitu – děti se na chvíli stanou hrochy, vyskočí a řvou stejně jako hroch na medvídku.

Obr. 8 – Po přečtení textu:

- Může hroch medvídkovi pomoci? Jak?

Obr. 9 – Po přečtení textu:

- Co může orel medvídkovi poradit? Proč hrocha napadl právě orel?

Obr. 10 – Před přečtením textu otázka:

- Koho medvídek na větvi stromu viděl?

Po přečtení textu:

- Proč mu přišlo praktické měnit barvy?
- Jak se Lars cítí v medvědí kůži? (horko, je bílý a tak nápadný...)

Obr. 12 – Před přečtením textu

- Co se na obrázku děje?
- Může nějak medvídek hrochovi pomoci při výstupu v horách?

Obr. 13 – Text přečteme před poslední větou na stránce a položíme otázku:

- Na co asi medvídek myslí? Jak se cítí?

Obr. 15 – Po přečtení textu:

- Proč bylo hrochovi těžko u srdce?

Obr. 20 – Text přečteme do části, kde medvídek vypráví tátovi, co všechno zažil. Vyzveme děti, aby vyprávěly místo medvídku a shrnuly tak vše, co medvídku na jeho cestě potkalo.

Bude vás zajímat, že...

... **před 120 lety se narodil český básník, spisovatel a překladatel Vítězslav Nezval** (26. 5. 1900 – 6. 4. 1958). Byl spoluzakladatelem poetismu a představitelem surrealismu. Je autorem Sbírek Pantomima, Básně noci, Sbohem a šáteček, Žena v množném čísle. Připomeňme i vrcholné skladby Edison a Akrobat, prózu Valérie a týden divů, antologii Moderní básnické směry. Nezval je autorem veršovaného dramatu Manon Lescaut, které je stále součástí divadelního repertoáru. **Na adrese www.nezval120.cz spustila Národní knihovna v den básníkovy narození interaktivní web,** který Nezvala představí všem generacím včetně té, jejíž čtenářský zájem se již upírá jiným směrem.

Interiéry knihoven II. – Prostředí knihoven

Lenka Dostálová

Lenka.Dostalova@mzk.cz

Velmi důležitou roli v návštěvnosti knihoven hraje prostředí knihovny. V dnešní době nerozhoduje už jen kvalitní fond, technické zázemí a efektivní služby. Důležitá je i celková atmosféra, jakou knihovny na své čtenáře působí. Knihovny si v krátkém čase prošly velkou spoustou změn. Dříve působily jako místa, kam si člověk chodil vyhledávat informace, dnes kromě toho, zde informace tvoří a sdílí s ostatními. Zároveň jsou tyto informace dostupné prostřednictvím různých médií, které se fyzicky nemusí nacházet v knihovně samotné. V současné době se tedy část služeb odehrává ve virtuálním prostoru. Knihovny nyní slouží primárně jako místa pro lidi, nikoli pro dokumenty, a s tím souvisí i nároky na prostory, které by měly odpovídat potřebám a návykům uživatelů knihoven. Z tohoto důvodu je stále větší důraz kladen na flexibilitu zařízení knihovny. Různé prostory v knihovně by měly podporovat získávání zážitků, poznávání, aktivní účast a kreativní tvorbu návštěvníků knihovny, napomáhat působení a činnosti komunitních funkcí knihovny.

Tři podstatné faktory související s prostory knihoven:

- Při plánování prostor jsou klíčové potřeby jednotlivých uživatelů.
- Knihovna není statická, neustále probíhají změny krátkodobého i dlouhodobého charakteru.
- Moderní technologie jsou jedním z nejdůležitějších činitelů, které ovlivňují podobu knihovny.

O celkovém dojmu uživatele při návštěvě knihovny rozhodují detaily – vstup do

budovy, atmosféra, členění interiéru, světlo, barvy, zvuk, mobiliář, technologie, zázemí, funkčnost, útulnost a lidé.

Členění interiéru: jeden z principů současné architektury je odstranění bariér (fyzické a vizuální), aby návštěvník při vstupu získal přehled o celém prostoru a poznal, co mu nabízí. Různorodé funkce knihovny vyžadují stále větší diferenciaci prostor. Je tedy žádoucí členit prostor do jednotlivých zón, koncipovat knihovnu jako proměnlivý a flexibilní prostor.

Světlo: zajistit dostatek přirozeného světla, přitom však nezapomenout na vhodné stínění oken, doplňující umělé osvětlení může mimo jiné posloužit i jako architektonický a estetický prvek v prostoru. Častou chybou jsou nevhodně umístěná svítidla nad regály. Správně umístěné osvětlení má vřhat nejvíce světla mezi regály.

Barvy: barevné řešení je jedním z nejvýznamnějších faktorů v interiéru. Knihovna může díky barevným tónům, jejich sytosti a světlosti, získat několik rozdílných tváří. Barvy v interiéru samozřejmě neexistují samy o sobě, je třeba zohlednit i vybavení knihovny (regály, stoly, PC atd.), které má také svou barvu. Vhodná kombinace barev je závislá na podmínkách daných prostorů, na světelných okolnostech, na velikosti a tvaru svislých a vodorovných ploch. Je nutné také zohlednit účel daného prostoru (např. čítárna, teen koutek).

Zvuk (hluk): zajištění vhodného akustického řešení v knihovně je velmi důležitou součástí při navrhování prostor. Zvuk a hluk se řeší už při orientování a umístění budovy v lokalitě, dále při plánování

dispozičního řešení jednotlivých prostor, tj. návrh vhodného zónování prostor (rušné, polorušné, tiché). Kvalitní akustické prostředky (obložení, podhledy, vhodná podlahová krytina) by měly spolu s dispozičním řešením zajistit uživatelům akustickou pohodu.

Mobiliář: by měl respektovat celkový design knihovny, proto by při jeho výběru měl mít slovo i architekt (popř. designér). Mobiliář hraje rovnocennou roli s „obsahem knihovny a jeho obsluhou.“ Hlavními kritérii při volbě nábytku jsou: pohodlnost, funkčnost, vzhled, flexibilita a kvalita. Současný trh nabízí širokou škálu materiálů, které můžeme vhodně kombinovat, ale vždy by měly působit jako celek.

Knihovna by měla nabízet prostředí, které je vstřícné k veřejnosti a poskytuje:

- odpovídající prostor pro uchování a zpřístupnění knihovnických fondů
- vhodný pohodlný a přitažlivý prostor pro veřejnost
- odpovídající prostor pro čtenářské, studijní a volnočasové aktivity včetně potřebného technického vybavení

- prostor pro setkávání skupin různých velikostí
- přiměřený a pohodlný prostor pro personál knihovny
- vhodné umístění (bezbariérovost, docházková vzdálenost)

Udělejme tedy z knihovny místo pro život, setkávání, alternativu k trávení volného času občanů. Ukažte lidem, že knihovna je oázou klidu oproti uspěchanému venkovnímu světu – příjemnou kavárnou, literárním salónem, relaxační zónou s možností se usadit do pohodlných křesel, dílnou pro kreativní tvoření nebo místem pro společnou diskusi.

Literatura:

KOONTZ, Christie a Barbara GUBBIN, ed. *Služby veřejných knihoven: směrnice IFLA. 2.*, zcela přeprac. vyd. Praha: Národní knihovna České republiky – Knihovnický institut, 2012. ISBN 978-80-7050-612-7.

KURKA, Ladislav. *Architektura knihoven*. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, 2011. ISBN 978-80-85851-20-5.

MOORE, David R. a Eric C. SHOAF. *Planning optimal library spaces: principles, processes, and practices*. Lanham: Rowman & Littlefield, [2018]. ISBN 978-1-5381-0940-3.

Knihovna Oosterhout, Nizozemí, foto: Marco Heyda

Grafikem může být dnes opravdu každý, i knihovník

Vojtěch Hamerský

vojtech.hamersky@seznam.cz

Nenechte se zmást, nejen ve velkých městech, ale i v těch menších musí knihovna bezesporu bojovat o pozornost svých uživatelů v souboji s dalšími institucemi a kulturními akcemi, které se v jejím okolí pořádají. A je v konečném důsledku jedno, zda mluvíme o offline či online prostředí. Knihovna by pokud možno měla vyvrátit společenský předpoklad mající za to, že se jedná o předpotopní instituci, a naopak vykročit vstříc svým uživatelům a čtenářům s vkusnými plakáty či oku lahodící grafikou na svých sociálních sítích. S grafikem se v rozpočtu knihovny nepočítá? To vůbec nevádí. Pokud máte alespoň trochu cit v oku, můžete se do jednoduchých grafických prací pustit i vy.

Přímo pro takové účely lze doporučit jeden z neznámějších nástrojů s názvem **Canva**. Vůbec není potřeba cokoliv instalovat, stačí přejít na webovou adresu www.canva.com a kreativně tvořit přímo na stránkách v prohlížeči. Jedinou podmínkou pro práci s tímto nástrojem je registrace. Nebojte se, je zcela zdarma. Po samotné registraci a prvním přihlášení Vám pak Canva nabídne nespočet možností, na čem začít pracovat. Ať už to bude obyčejný plakátek ve formátu A4, grafika pro Instagram Stories nebo pro příspěvek na Facebooku, leták, fotokoláž, infografika, či brožura. Vše můžete jedním klikem začít vytvářet. Teď si možná říkáte, že se zdaleka necítíte na to, abyste vytvářeli jakýkoliv grafický návrh od samotného začátku na bílém plátně. To samozřejmě nemusíte.

K dispozici vám jsou desítky a stovky různých šablon pro různý typ dokumentů. Jakmile se vám nějaký zalíbí, stačí jej zvolit a vrhnout se na jeho úpravu. Můžete změnit pouze samotný text a grafiku ponechat tak, jak je. Nebo alespoň změnit některé barvy. Či ponechat pouze základní kostru rozvržení jednotlivých prvků, ale jinak vše ostatní upravit. Záleží jen a pouze

na vaší kreativitě a odhodlanosti s grafikou pracovat. Podstatně jednodušší pro vás ze začátku bude přebírat již vytvořené šablony a zkoušet je postupně čím dál více upravovat, ať už v případě doprovodné grafiky pro facebookový příspěvek nebo plakátu k vylepení v prostorách knihovny. Canva kromě samotného vytváření a úpravy grafiky nabízí i více. Například propojení s aplikacemi třetích stran. Svůj profil v nástroji Canva tak můžete spojit třeba s účtem knihovny na YouTube nebo se společným Google Diskem, který můžete mít s kolegy a kolegyněmi na oddělení, s knihovním profilem na Facebooku apod.

Pokud byste chtěli spolupracovat s dalšími lidmi z knihovny na úpravě různých grafických materiálů, můžete tak učinit dvěma způsoby. V tom prvním se na Canvu registrujete jedním účtem (například obecným knihovním e-mailem platným pro jedno celé oddělení), přihlašovací údaje si pak interně nasdílejte. Ve druhém – z hlediska bezpečnosti preferovanějším – případě se registrujete individuálně. Canva Vám pak umožňuje vytvořit pracovní tým, do kterého můžete ostatní pozvat a pracovat na různých návrzích. Pozvánku můžete poslat svým kolegyním a kolegům buďto prostřednictvím e-mailu, nebo s pomocí vygenerovaného odkazu.

Ať už při vytváření grafického návrhu zcela od začátku, nebo při přebírání již vytvořených šablon, nezapomínejte na jednotu, kterou by vizuální identita vaší knihovny měla nést. Ta by měla korespondovat například s barvou či barvami vašeho knihovního loga. Jednotu by také měly splňovat různé prvky, zvolená písma a další. Na první pohled se může jednat o maličkosti, ale v konečném důsledku se jedná velmi důležité principy, které mohou mít zásadní vliv na komunikaci směrem ke čtenářům a uživatelům knihovny.

Krajské knihovny v době pandemie COVID-19

Jan Lidmila

lidmila@mzk.cz

V návaznosti na opatření spojená s pandemií Covid-19 došlo k dosud bezprecedentnímu uzavření knihoven. Redakce časopisu Duha se rozhodla formou ankety zjistit první reakce ředitelů krajských knihoven na období nouzového stavu. Ankety se zúčastnilo celkem 8 krajských knihoven, jejichž odpovědi Vám v tomto článku přinášíme.

Co pro Vás bylo v době uzavření knihovny nejhorší?

- Neznámá situace, se kterou není žádná zkušenost. Strach, abychom zůstali všichni zdraví, a nejistota, jak dlouho bude tento stav trvat, co bude následovat.
- Nalézt aktuální a jasné informace k postupně zaváděným opatřením vlády.
- Rychle uvážit, jak může knihovna plnit svoji veřejnou službu i za těchto nečekaných podmínek.
- Zajistit chod knihovny v režimu kombinace práce z domova, zabezpečení nových hygienických norem a snížit na únosnou míru riziko vzniku nákazy, která by teprve mohla výrazně ohrozit chod instituce. Rychle opatřit ochranné prostředky.
- Přetížení v oblasti komunikace. Řada zaměstnanců byla na home office, komunikovali jsme zejména prostřednictvím e-mailů, případně video hovorů.
- Knihovna bez čtenářů a návštěvníků – chodit do prázdné knihovny a nepotkávat usměvavé uživatele.
- Chování některých zaměstnanců.
- V krizi se odkryly slabiny knihovny, o kterých jsme nevěděli.

Co Vás v době uzavření knihovny mile překvapilo?

- Zaměstnanci knihovny. Jejich obětavost, ochota rychle se přizpůsobit nekomfortní

situaci, jejich snaha zajistit co nejrychleji služby čtenářům v novém režimu, například v podobě vzdáleného přístupu, vysoká míra kolegiality mezi nimi a důvěra v naši společnou práci.

- Chování čtenářů, kteří s námi byli po celou dobu online a oceňovali vše, co jsme pro ně dělali.
- Spojení lídrů českého knihovnictví přes videokonference při nastavování přijatelných pravidel pro znovuotevření knihoven.
- Rychlost, s jakou jsme byli schopni připravit bezpečné znovuotevření knihovny takřka ze dne na den.

Jaké problémy musela knihovna během uzavření řešit?

- Převést knihovnu do nouzového režimu a vytvořit pracovní schémata, která by umožnila její fungování za ztížených podmínek.
- Zorganizovat práci z domova pro velkou část zaměstnanců.
- Materiálně zajistit požadavky na ochranu zaměstnanců – nedostupné ochranné pomůcky, dezinfekce apod.
- Flexibilní jednání krizového štábu knihovny a aktualizace krizového plánu ve spolupráci se zřizovatelem, tok informací k zaměstnancům i veřejnosti.
- Zajistit zpřístupnění digitalizovaného obsahu knihovny. Vytvořit nové

- nástroje správy a zpřístupnění digitálních dokumentů,
- Zrušit desítky zahraničních i domácích kulturních a přednáškových akcí, výstav, prezentací, školení a pokusit se minimalizovat finanční škody, které z toho vyplynuly. Zrušit a odsunout chystané kolokvium knihoven zemí V4. Přeorganizovat stavební práce, které měly proběhnout v letních měsících, kdy měla být knihovna plánovaně uzavřena. Musely být znovu udělány všechny pracovní harmonogramy roku atd.
- Dotazy od čtenářů.

V čem se během uzavření ukázala síla knihovny?

- Schopnost rychle reagovat na nečekané změny.

- V lidech. Naprostá většina ukázala, že svoji práci věří natolik, že je schopna se velmi rychle přizpůsobit novým podmínkám a iniciativně se zapojit do vymýšlení nové podoby provozu či zpřístupnění knihovnických služeb.
- Spojenectví, síťování, potřebnost a důležitost pro velkou část čtenářů, kreativita a velké srdce některých zaměstnanců. I v případě velkých překážek máme co nabídnout a jsme žádaným subjektem pro různé uživatele i komunity.
- Zavedení nových postupů a využití technologií.
- Spíše se ukázala slabost v nemožnosti nabídnout okamžitě mnohem širší spektrum služeb s možností vzdáleného přístupu.
- Kladný vztah čtenářů ke knihovně.
- I zavřená knihovna žila.

Rozhovor s Evou Staněk

Šárka Kašpárková

kasparkova@knihkm.cz

Aby knihovna mohla nabízet to, co čtenáři požadují a chtějí, musí mít dobrou akviziční politiku. Změnil se systém akvizice od vašeho působení v knihovně?

V naší knihovně existuje samostatné oddělení doplňování a zpracování knihovního fondu v počtu tří katalogizátorek na dva celé úvazky. Vedoucí tohoto týmu kolegyně Jarmila Jeřábková má moji plnou důvěru v budování knihovního fondu naší knihovny. Nastoupila na toto místo zhruba před pěti lety, tedy po mém příchodu do knihovny, a za tu dobu se různé procesy spojené s agendou tohoto úseku knihovny. Aktivně pracujeme s desideraty a to jak s požadavky od čtenářů, tak především s požadavky knihovnic z provozu. Snažíme se stále hledat rovnováhu mezi tím, co čtenáři po knihovně vyžadují,

protože to vidí v reklamách, v knihkupectvích apod., a mezi tím, co může být běžně „neviditelné“ a přesto by si to zasloužilo pozornost.

Vaše knihovna je známá také tím, že organizuje festival menších nakladatelství. Je zájem o tento festival ze strany nakladatelů a knihoven? Jaké jsou doprovodné akce?

Máme to štěstí, že v Táboře žije Tereza Horváthová se svou rodinou a tím pádem i její nakladatelství Baobab. Festival malých nakladatelů je její dítě a ona je ředitelkou festivalu. Knihovnu přizvala hned k prvnímu ročníku a podílíme se na programu pro knihovníky a učitele. Ustálila se forma pátečního semináře, který tematicky navazuje na události samotného festivalu. Věnovali jsme se už storytellingu, kritickému myšlení, projektu Příběhy našich sousedů, tvorbě lektorských programů na základě knih apod. Seminář se obvykle brzy zaplní, převažují pedagogové nad knihovníky.

S jakým automatizovaným knihovnickým systémem Městská knihovna Tábor pracuje?

S táborskou knihovnou je dlouhodobě spojen automatizovaný knihovní systém od firmy Lanius. Ten se tu v devadesátých letech vyvíjel v aktivní spolupráci s knihovnou, především díky paní ředitelce Aleně Otrubové. Přesto nebylo v posledních letech samozřejmé, jakým směrem se knihovna v budoucnu vydá. Nakonec v roce 2019 rozhodl zřizovatel knihovny město Tábor, že knihovna přejde na opensourcové řešení systému Koha. Doufám, že přechod v letošním roce proběhne hladce a že budeme platnými členy komunity.

Využívají vaši čtenáři e-knihy? A vy sama čtete e-knihy? A jakou jste naposledy četla?

E-knihy půjčujeme. V současné době přes náš online katalog nabízíme e-knihy Městské knihovny v Praze a e-knihy od platformy eReading, resp. od Palmknih. Sledujeme statistiky stažených knih od Palmknih, jedná se o počty kolem 120 stažení za měsíc. Sama e-knihám fandím, dříve jsem používala ke čtení i čtečku nebo

tablet, ale s tím, jak se zvětšují smartphony, čtu občas knihy přímo přes telefon, obvykle na cestách. Ale v alternativních formátech mám spíše ráda audioknihy. Naposledy jsem jako e-knihu četla od Frederika Backmana útlu a dojemnou novelku A každé ráno je cesta domů delší a delší.

Co se vám osobně v oblasti budování knihovního fondu podařilo a co ne. Co byste do budoucna změnila?

Jak jsem odpovídala výše, vkládám velkou důvěru ve své kolegyně. Společně řešíme podpisy smluv s dodavateli ohledně rabatů, často se bavíme o tom, jak podporovat malé nakladatele a knihkupce a obstat v otázce dobrého hospodáře před zřizovatelem. Osobně vidím před námi mnoho výzev: zda vůbec a jak profilovat fond beletrie, zda se věnovat akvizici filmů na DVD, jak se postavit k audioknihám vzhledem k možnosti půjčovat je až 9 měsíců po vydání. Apod.

Děkuji za rozhovor.

Eva Staněk (roz. Měřínská) se narodila v Táboře 14. 9. 1979. Studovala na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci obor archivnictví, ukončila v roce 2001 Bc., pokračovala ve studiích na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor informační studia a knihovnictví a v roce 2004 získala titul Mgr. Pracovala ve Státním ústředním archivu, v knihovně Památníku národního písemnictví, v Národní knihovně a v letech 2011–2012 učila knihovnické obory na SOU a SOŠ obchodní v Táboře. V letech 2004–2011 pracovala v Městské knihovně v Praze jako vedoucí Odd. digitalizace a jako projektová manažerka digitalizačního projektu HISPRA a na dalších projektech. Od roku 2012 je ředitelkou Městské knihovny Tábor. Píše do odborného tisku, je členkou Sekce experimentálního knihovnictví a v roce 2010 byla nominována na cenu MARK. Ve volném čase se věnuje skautingu.

Právní poradna: Prodej a darování vyřazených knih

Soňa Dresslerová

Sona.Dresslerova@mzk.cz

Problematicku nakládání s vyřazenými knihami upravuje přímo § 17 knihovního zákona (Vyřazování knihovních dokumentů), z tohoto důvodu nemusí mít knihovny postup pro prodej knih uvedený ve zřizovací listině (toto neplatí u knihovních dokumentů chráněných podle zvláštního právního předpisu § 22 z.č. 219/2000 Sb.).

Knihovna může prodávat či darovat pouze knihovní dokumenty, které vyřadila:

- knihovní dokumenty, které neodpovídají zaměření knihovního fondu knihovny a jejím úkolům,
- multiplikáty knihovních dokumentů,
- knihovní dokumenty opotřebované, neúplné nebo poškozené tak, že přestaly být informačním pramenem,

Knihovní dokumenty z konzervačního fondu a z historického fondu lze vyřazovat pouze se souhlasem ministerstva. Dle ustanovení § 17 odst. 3 knihovního zákona musí knihovna po vyřazení knihovního dokumentu tento nabídnout ke koupi jiné knihovně, a to:

- knihovní dokumenty, které neodpovídají zaměření knihovního fondu knihovny a jejím úkolům, multiplikáty knihovních dokumentů provozovateli jiné knihovny téhož druhu, a pokud takový provozovatel odmítne, provozovateli knihovny, která je součástí školy (dle § 45 zákona č. 29/1984 Sb., školský zákon),
- knihovní dokumenty opotřebované, neúplné nebo poškozené tak, že přestaly být informačním pramenem Národní knihovně.

Až případě, že výše uvedená jiná knihovna knihovní dokument nekoupí, je provozovatel knihovny

(knihovna) oprávněna nabídnout vyřazené knihovní dokumenty ke koupi jinému zájemci (současně je povinna tuto nabídku jinému zájemci provést). Až v případě, že knihovní dokument nebyl koupen ani jinou knihovnou, ani jiným zájemcem, může je knihovna (provozovatel knihovny) darovat nebo zlikvidovat. Je tak zřejmé, že vyřazené knihy mohou knihovny darovat až v případě, že se je nepodaří prodat výše uvedeným postupem.

Stanovení výše ceny, za kterou mají knihovny knihy prodat (jiné knihovně či jinému zájemci), se může u každé knihovny lišit, protože knihovní zákon toto neřeší. U každé knihovny tak záleží na tom, zda postup stanovení výše kupní ceny upravuje jiný právní předpis, který se jí týká, nebo pokyn jejího zřizovatele. Z tohoto důvodu není možné v tomto článku popsat jednoznačný postup pro stanovení této ceny.

Lze však konstatovat, že s ohledem na to, že veškeré právní předpisy vychází při prodeji věci třetí osobě státními organizacemi či organizacemi územní samosprávy z povinnosti tuto prodat minimálně za cenu obvyklou, měl by vždy prodej knihovních dokumentů jiné knihovně či Národní knihovně a případně jinému zájemci respektovat cenu obvyklou, pokud předpisy zřizovatele knihovny nestanoví jiné podmínky pro prodej. Tuto cenu obvyklou lze zjistit buďto odhadem odborné osoby (zaměstnance), nebo poptávkovým řízením (průzkumem trhu cenou v e-shopech), nebo znaleckým posudkem. S ohledem na to, že vyřazené knihovní dokumenty nebudou mít většinou velkou hodnotu, vypracování znaleckého posudku na jejich cenu se v každém případě jeví jako nevhodné a neúčelné. Je proto věcí každé knihovny, jaká pravidla pro stanovení ceny obvyklé si stanoví, pokud jí pravidla nestanovil zřizovatel či speciální právní předpis

(např. do určité hodnoty postačí stanovisko odborného zaměstnance, nebo průzkum trhu, od určité hodnoty, např. 300 000 Kč, již bude knihovna vypracovávat znalecký posudek).

V případě, že knihovní dokumenty nekoupí jiná knihovna tak, jak je výše uvedeno, a knihovny ji budou nabízet jinému zájemci, uplatní se pro tento prodej jinému zájemci pravidla prodeje věcí třetí osobě pro

příslušnou knihovnu (pro NK a MZK platí pravidla § 22 z.č. 219/2000 Sb., pro ostatní knihovny pravidla daná příslušnými právními předpisy či jejich zřizovatelem) včetně pravidel zjišťování vhodných zájemců o věc. Až v případě, že se knihovní dokument nepodaří prodat knihovně či jiné osobě dle § 17 odst. 3 knihovního zákona, může je knihovna darovat.

Noc s Andersenem

Hana Hanáčková
detske@knihovnabb.cz

Byla jednou knihovna, úplně obyčejná... až přišla povodeň, která zatopila celé město... knihovnu opravili, v místě, kde byla půda, vzniklo dětské knižní království, kam začaly houfně chodit děti... a když do královského města zavítal známý dětský psycholog a povídal, jak je důležité dětem před spaním číst, zrodil se nápad pozvat děti do nového dětského oddělení číst jim pohádky a strávit noc mezi knížkami...

Tak nějak to v roce 2000 začalo – v průběhu kouzelné pohádkové noci odešly díky internetovému spojení pozdravná poselství samotnému Andersenovi i všem příznivcům dobré dětské četby. Věhlas o prožité noci se šířil po vlastech českých i moravských díky Klubu dětských knihoven SKIP ČR. A právě jeho zásluhou se myšlenka hlasitého nočního předčítání lavinovitě rozvinula do mnoha knihoven, které v roce 2001 první společnou Nocí s Andersenem oslavily svátek dětské knihy. Díky internetu jednotlivé „spící“ knihovny věděly, co se kde dělo, četlo i jedlo.

Co přineslo dvacet let s pohádkami? Vznikla společná konference Andersen, která stále funguje jako platforma pro dětské knihovníky, vzniklo logo s medvídkem a znělka. V průběhu let malé noční spáče pozdravili krásnými

poselstvími například Václav Havel, Lívie Klausová, Miloš Nesvadba, Zdeněk Troška, Jiří Žáček či Daisy Mrázková... český velvyslanec v Dánsku a velvyslanec Dánského království v Praze... O nočním čtení pohádek vědí i v Dánsku, potěšil nás pozdrav dánské královny a naše akce byla oceněna v roce 2013 cenou Hans Christian Andersen Award v Odense.

V roce 2005 se zrodila další krásná tradice – na počest 200. výročí narození dánského pohádkáře jsme zasadili 386 stromů, nazvaných Fabularius Andersen, které se staly základem pomyslného virtuálního andersenovského lesa. Ten se každým rokem rozrůstá, stromky sázejí různé osobnosti či představitelé měst a obcí.

Od roku 2005 každoročně vychází pohlednice, které se nedají nikde koupit, děti si je musí zasloužit svou účastí při pohádkovém nocování. Galina Miklínová, autorka úplně první pohlednice, vytvořila v roce 2011 ve večerníkovém seriálu O Kanafáskovi díl Jak nespali v knihovně. Zapomenout nesmíme ani na časopis Čtyřlístek, ten se Nocí s Andersenem věnoval hned dvakrát, v roce 2012 příhodou Noc s Andersenem, kdy hrdinové Čtyřlístku zaskočí za nemocnou paní knihovnicí a uspořádají pro děti v knihovně noční dobrodružství, a v roce

Noc s Andersenem – Kanafásek

2017 epizodou Noc v knihovně přináší dobrodružství s létajícím kufrem a setkáním s H. Ch. Andersenem.

Každoročně směřuje noční čtení pohádek k významným literárním výročím, vždy je to několik zaměření, aby si organizátoři mohli podle svých možností a podmínek vybrat téma, které zaujme je i malé noční spáče. A tak k oslavě Andersenova narození jako doprovodné programy probíhají pyžamové párty, dětské diskotéky, noční výšlapy na památná místa, polštářové bitvy... ale hlavně nikdy nezapomínáme na společné čtení a knížky. V průběhu dvaceti ročníků tak vzniklo velké společenství, které dětem přibližuje svět literatury. A nám je ctí, že k němu můžeme také patřit.

Noc se rozletěla do celého světa. V letošním roce se mělo nocovat ve 23 zemích světa – na Slovensku, v Polsku, ve Slovinsku, dále pak v USA, Velké Británii, Německu, Saúdské Arábii, Turecku, Řecku, Švýcarsku, Itálii, na Novém Zélandu či na Maltě, v Austrálii, Francii, Bulharsku i Chorvatsku, v Litvě, ve Španělsku

a Portugalsku, v Dánsku či v Singapuru. Chystali jsme se přivítat miliontého účastníka... Bohužel, okolnosti nebyly pohádkám nakloněny, díky koronavirové pandemii muselo být pohádkové nocování přesunuto na neurčito...

A my stále věříme, že i v letošním roce se pohádkové nocování uskuteční, i když v jiném termínu. Víme, že v knihovnách chystali velké oslavy výročí narození Boženy Němcové, byla by velká škoda nevrátit se k soutěži, kterou stejně jako před dvaceti lety při úplně první společné Noci připravil Ondřej Müller se svými spolupracovníky v nakladatelství Albatros na téma Harry Potter. Zapeklité otázky *už jsou vymyšlené a i pohádkové pohlednice s Harrym Potterem* rozeslány.

Noc s Andersenem pořádá Klub dětských knihoven SKIP a Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR.

„Andersena mám ráda, on je srdečný, milý člověk a krásný charakter a poezie jeho jsou rozkošné, poněvadž vyplývají z čistého dětiného srdce“, napsala Božena Němcová.

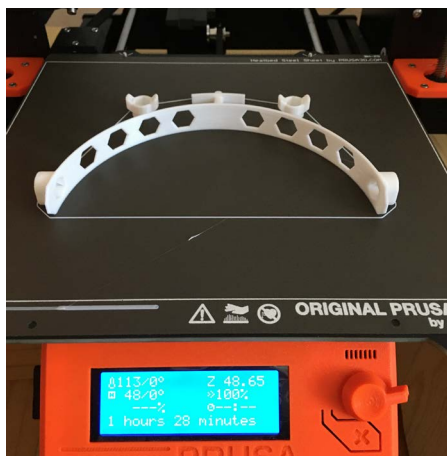
Co dělala Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě v reakci na pandemii

Libuše Foberová
foberova@svkos.cz

Jako většina knihoven v České republice jsme knihovnu uzavřeli dne 11. 3. 2020 do odvolání. Moravskoslezská vědecká knihovna se veřejnosti otevřela 4. května 2020. V historii knihovny se nikdy nestalo, aby byla 54 dnů veřejnosti uzavřena.

V knihovně pracuje přes 70 zaměstnanců a nebylo snadné vymyslet pro ně smysluplnou činnost a přitom zachovat základní služby zejména pro studenty, pedagogy a vědecké pracovníky. Od 7:00 do 14:00 hod. fungoval v půjčovně INFOBOD, knihovnice odpovídaly na e-mailové a telefonické dotazy čtenářů. Služba MVS nebyla přerušena, studenti si mohli v domluveném čase knihy z jiných knihoven vyzvednout. Oblíbené se těšily dvě nové služby InfoHelp a DiploGuru, které se mohou provozovat i online. Služba InfoHelp učí zájemce pracovat s chytrým telefonem, se sociálními sítěmi atd. Služba DiploGuru cílí na studenty, kteří píšou diplomovou práci. Radí, jak ji začít psát, kde a jak hledat zdroje a jak správně citovat.

V oddělení bibliografie si čtenáři mohli objednat rešerši a mohli s knihovníkem konzultovat, jak využívat eVýpůjčky, elektronické informační zdroje – zejména potom databáze EBSCO a Proquest, digitální knihovnu Moravskoslezského kraje ad. Upozorňovali na povinnou četbu na stránkách Moravské zemské knihovny v Brně a na knihy pro děti přístupné přes aplikaci Booko. A na zajímavou nabídku Národní knihovny ČR a univerzitních knihoven studentům, jedná se o zpřístupnění 206 000 titulů eKnih pro studium. Knihovnice v oddělení bibliografie opravovaly chybné záznamy v retrospektivní databázi a zpracovávaly v rámci grantu bibliografii spisovatele Vojtěcha Martínka.

„Tiskne celé Česko“

Zapojili jsme se do projektu „**Tiskne celé Česko**“ a i nyní tiskneme členky k ochranným štítkům pro zdravotníky. Když jsme si nově pořizovali 3D tiskárnu, netušili jsme, jak moc se bude hodit. Kolegyně Michaela Mrázová tiskne doma nepřetržitě od března v průměru 12 čelenek denně, celkem jich zatím vytiskla 490.

Zprovoznilí jsme Moodle, kde najdou čtenáři zajímavé materiály, i když už mají svá studia za sebou. Pokud se prostě jen chtějí naučit něco nového, mohou třeba zkusit vytvářet pozvánky či letáčky prostřednictvím grafického nástroje Canva. Když začínají s angličtinou a jsou v pokročilejším věku, může se jim hodit kurz **Základní anglické fráze pro seniory**.

Provozujeme pro ně i **Virtuální Univerzitu třetího věku (VU3V)**, kterou organizuje Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity v Praze. Každý kurz obsahuje šest vyučovacích video přednášek. Témata jsou zajímavá: genealogie, kouzelná geometrie nebo české dějiny a jejich souvislosti. Závěrečné online zkoušky proběhnou 30. 6. 2020. Na Facebooku pravidelně připravujeme **testy k trénování paměti**. Každý test má přes dva tisíce zhlédnutí, složitější testy jsou za odměnu, první správná odpověď vyhrává knihu. Máme novou trenérku mozkového joggingu Janu Slezákovou, která online testy připravuje a má s možnostmi trénování paměti v knihovně velké plány.

Samozřejmě nezapomínáme ani na eKnihy. Nabízíme jich přes 14 tisíc, zpřístupňujeme i regionální eKnihy. Zvedli jsme počet digitálních výpůjček na deset.

Podánilo se získat nejrůznější granty, na jejichž realizaci pracujeme. Připravujeme ve spolupráci s Ostravskou univerzitou portál o regionálním autorovi Vojtěchu Martínkovi. Jedná se o významného českého spisovatele, literárního kritika a publicistu. Věnoval se dramaturgii v ostravském divadle, podle jeho předlohy byl natočen seriál Kamenný řád a další. Připravujeme k čtenářské, informační, digitální aj. gramotnosti výuková videa.

Pokračuje řada odborných činností, digitalizace vybraného fondu, výběr nejohroženějšího kyselého fondu k odkyselení, nákup, zpracovávání a revize knihovního fondu. Také jsme stěhovali, podařilo se nám redukovat počet skladů ze tří na dva, což je velké zlepšení. Knihovní fond skladujeme v kvalitnějších podmínkách a zrychlila se distribuce fondu pro čtenáře.

Oddělení Centrum vzdělávání a regionálních služeb pracuje na **inovačních/rekvalifikačních kurzech pro knihovníky**. Dají se realizovat online a může se takto vzdělávat každý knihovník, který má zájem rozšířit své oborové znalosti. Podařilo se získat akreditaci v rámci Národní soustavy kvalifikací na pozici

knihovník katalogizátor, zatím jsme měli jen akreditaci na pozici knihovníka v přímých službách.

Čas uzavření **knihovny jsme využili k očištění knihovny**, která zesílila koncem dubna, kdy jsme zrušili práci z domu, skončila „překážka“ v práci (vybraní zaměstnanci na 80 % platu) a od 27. dubna 2020 všichni zaměstnanci společně dezinfikovali a připravovali knihovnu na otevření. **Třetina zaměstnanců včetně vedení chodila pracovat do knihovny po celou dobu jejího uzavření**, vykonávali činnosti, které se nemohly vykonávat z domova.

Knihovníci z oddělení zpracování knihovního fondu se zapojili do projektu „**obalkyknih.cz**“.

Obsahem činnosti byly kontroly záznamů projektu obalkyknih.cz, jejich případná oprava a doplnění o chybějící údaje. Jednalo se o výběr nejlepších obálek uložených na serveru, doplnění popisných dat a identifikátorů k záznamu, vyhledání, doplnění anotace, případně oprava stávajících a odstranění duplicitních záznamů. Do projektu se zapojila řada krajských, ale i městských knihoven. Naše knihovna zkontrolovala v době svého uzavření v počtu 3 lidí 2 032 záznamů.

Další činností na home office bylo doplnění údajů u jmenných autorit vytvořených před rokem 2015. Na této práci se podílela kolegyně (supervizor autorit) z oddělení jmenné katalogizace a její náplní bylo doplnění záznamů o pole, která více charakterizují autoritu. Tyto údaje lze dohledat především na webových stránkách autorit, ve wikipedii, popř. v jiných zdrojích.

Vedení knihovny pracovalo na aktualizaci směrnic, chystalo výběrová řízení na plánované investice, monitorovalo a vyhodnocovalo situaci a podle ní přijímalo potřebná opatření. Pracovalo na nové koncepci knihovny, připravovalo oslavy 70. výročí založení knihovny, které proběhnou v roce 2021. Pracovalo na publikaci o knihovně, kterou vydá koncem roku a pokřtí v rámci plánovaných oslav. Toto období bylo náročné i pro PR pracovníci a tiskovou mluvčí, která byla v permanentní pohotovosti,

aby včas o všech změnách a novinkách informovala čtenáře.

Nejtěžší bylo připravit omezený provoz knihovny, dostat všem hygienickým požadavkům a co nejméně zatížit čtenáře a zaměstnance. Naše knihovna sídlí celých sedmdesát let v provizorních prostorách Nové radnice, sociální zázemí je nevyhovující a prostory jsou stísněné. Bylo těžké v takových podmínkách vytvořit omezené služby.

Celá situace je nešťastná, ale přinesla i **nové pohledy na služby, které nabízíme.**

Budoucnost zasvětime eSlužbám a v tomto směru budeme pracovat na konceptu „Smart knihovny“. Už nyní je zřejmé, že nesplníme plány knihovny pro tento rok, poklesnou počty návštěvníků, registrovaných uživatelů, akcí a plánované tržby. Musíme hledat rezervy, jak výpadek v tržbách nahradit. Nejsme v tom sami, věřím, že si knihovny a knihovníci poradí i s touto výzvou. Z druhé strany jsme měli možnost se lépe navzájem poznat, zastavit se a zamyslet. To je velmi cenné. V krizových situacích poznáte opravdové přátele.

#Knihovnyprotiviru: rozcestník zdrojů pro uživatele (nejen) v době uzavřených knihoven

Martin Krčál, Martina Šmídtová

Martin.Krcal@mzk.cz, Martina.Smidtova@mzk.cz

Příchod pandemie koronaviru významně ovlivnil chod knihoven a zároveň jim dal jedinečnou příležitost ukázat, jak jsou pro uživatele důležité. Moravská zemská knihovna (MZK) se uzavřela veřejnosti již 11. 3. 2020. Na našem Facebookovém profilu jsme zaznamenali dotazy zejména od studentů vysokých škol, jak se mají dostat k literatuře a zdrojům. Hned následující den jsme proto sestavili seznam e-zdrojů pro studenty a sdíleli jsme jej přes sociální síť. Pozitivní ohlas nás přivedl na myšlenku připravit webový rozcestník, který by odkazoval na zdroje dostupné v knihovnách online i na kvalitní portály a weby s volně dostupným obsahem na internetu. Od začátku jsme mysleli i na knihovny, zejména ty menší, kterým jsme chtěli dát nástroj, jehož prostřednictvím by byly schopny svým uživatelům poskytovat kvalitní digitální obsah. Na realizaci protiviru. knihovny.cz se podílely projekty MZK Knihovny.cz a Digitalniknihovna.cz za výrazné podpory PR oddělení. Díky intenzivnímu nasazení všech

zajímavost se podařilo první plnohodnotnou verzi webu spustit již 19. 3. 2020, pouhé tři dny od rozhodnutí jej připravit.

Rozdělení webu

Stránka #Knihovnyprotiviru rozděluje svůj obsah do čtyř hlavních částí dle věku. První je věnovaná **dětem a dospívajícím**. Odkazuje např. na zdigitalizovanou povinnou četbu a další dětské knihy na webu Městské knihovny v Praze, na zábavné a vzdělávací pořady pro děti a mládež z produkce České televize a Českého rozhlasu, zařadili jsme také odkazy na procvičování učiva pro děti základních škol a prezentovali jsme projekt Akademie věd ČR s názvem #veda_na_doma, který obsahuje přednášky, videa, pokusy a další návody, jak lze zabavit děti doma. Vše připravené vědci. V průběhu pandemie se objevilo i online čtení dětem, proto jsme operativně zařadili třeba odkaz na web youtubera Vojty Hamerského.

Druhá sekce se zaměřuje na **studenty**. Zde odkazujeme na Knihovny.cz, zejména pak na odbornou literaturu. Uživatelé mohou zkoušet hledat v normách, patentech nebo v legislativě, ale prohledávat lze samozřejmě celé fondy zapojených knihoven. Zdigitalizované noviny a časopisy, mapy, rukopisy, archiválie, zvukové nahrávky, grafiky, hudebniny a elektronické dokumenty vytvořené přímo v digitální podobě mohou studenti najít prostřednictvím projektu Digitalniknihovna.cz. Zařadili jsme i odkazy na digitální knihovny a databáze zaměřené na šedou literaturu a open access zdroje. Studenty dále směřujeme na univerzitní discovery služby a rozcestníky zdrojů, které vysoké školy svým studentům a pedagogům předplácí. Nepostradatelným zdrojem ke studiu je Google Scholar, který v této sekci nesmí chybět. Hned v prvních dnech po uzavření knihoven byla avizována dohoda s Dilií, Ochranou organizací autorskou a Svazem českých knihkupců a nakladatelů, která umožnila Národní knihovně a Moravské zemské knihovně dočasně zpřístupnit autorský chráněný digitální fondy studentům a pedagogům vysokých škol. Odkazy na oba archivy dominují stránce pro studenty a jejich zpřístupnění se setkal o s velkým ohlasem.

Třetí část je věnována **dospělým**. Zde jsme se zaměřili zejména na beletrii. Projekty Digitálníknihovna.cz a Knihovny.cz připravily kolekce knih dle žánrů. Odkazujeme také na databázi novin a časopisů Pressreader, kterou si některé knihovny předplácí. Obdobně jsme uživatelům nabídli možnost legálního čtení e-knih z knihoven prostřednictvím předplacených služeb Flexibooks a Ereading (Palmknihy) včetně návodů, jak si knihy půjčit. Zařadili jsme také dočasně otevřenou studijní kolekci odborných českých časopisů z databáze Publikado a volně dostupný obsah služby Publi.

Poslední část je zaměřena na **seniory**. I zde dominují odkazy na beletrii a částečně se zdroje kryjí se zdroji pro dospělé. Doplnili jsme zde zdroje z kultury, jako je třeba projekt Google

Arts & Culture, kde si lze prohlédnout světová muzea, galerie a jejich Sbírký z pohodlí domova, nebo divadelní hry z produkce Českého rozhlasu. Velmi populární je u seniorů sestavování rodokmenů, proto nám přišlo zajímavé přidat odkazy na aktivity spojené s genealogií.

Informace o koronaviru

V záplavě informací o koronaviru a s ním souvisejícím onemocněním COVID-19 se objevují různé názory, fámy a dezinformace. Úlohou knihoven je poskytovat uživatelům důvěryhodné a ověřené zdroje a dát uživatelům možnost udělat si vlastní názor. Proto jsme se rozhodli vytvořit speciální sekci, kde jsme shromáždili množství odborných zdrojů, databází a nejdůležitějších oficiálních webů věnovaných této problematice. Na jejím vzniku se podílela Národní lékařská knihovna v Praze, která nám zaslala některé ze zdrojů, a také další kolegové svými tipy. Připravovali jsme také informace pro knihovníky, ale v mezičase vznikl na portálu Informace pro knihovny (IPK) rozcestník, jenž sumarizuje informace pro tuto cílovou skupinu, proto jsme od svého záměru upustili a na tento web pouze odkazujeme.

Pravděpodobně vás při čtení napadlo, jak probíhal výběr zdrojů. Na prvotních rešerších a výběru zdrojů se podíleli zejména Martina Smetánková, Iva Zadrazilová, Martina Šmidtová a Martin Krčál. Zdroje do jednotlivých sekcí jsme

společně konzultovali. Současně s rozcestníkem jsme uvedli v život hashtag #knihovnyprotiviru. Jeho smyslem bylo sjednotit aktivity knihoven v době koronavirové krize pod tímto hashtagem, aby bylo možné je jednoduše vyhledat, a ukázat jednotu knihoven v této složité době. Hashtag se rychle ujal a knihovny jej začaly využívat. Výhodou pro nás bylo, že jsme se takto rychle dostávali k zajímavým zdrojům poskytovaných knihovnami, které jsme pak na portál přidávali. Dostávali jsme také tipy přímo od knihovníků na e-mail.

Ohlas portálu u veřejnosti

Moravská zemská knihovna rovněž v průběhu března iniciovala kampaň Kup knihu, zachrániš nakladatele! Na webu #knihovnyprotiviru byl zveřejněn plný text výzvy, jejímž hlavním cílem bylo přimět veřejnost ke koupi knih přes e-shopy nakladatelů. Vznikl také hashtag #kupknihu, pod kterým se lidé mohou pochlubit, jaké knihy si koupili. I my jsme se k výzvě přidali tím, že jsme na rozcestník přidali odkaz na srovnávače cen Muj-antikvariat.cz, Heureka.cz a Zbozi.cz, kde si lze

knihy vyhledat, zjistit nejvýhodnější cenu a přímo nakoupit.

Návštěvnost portálu se v prvních dnech po zveřejnění pohybovala přes 6 000 uživatelů za den, později zájem opadl. Aktuálně jej využívá okolo 1 000 uživatelů denně, což stále není špatné číslo. Web získal velký ohlas také v odborné komunitě a ukázal potenciál národních projektů Knihovny.cz a Digitalniknihovna.cz. Koronavirová krize nám naznačila další vývoj knihovnictví. Kromě klasického přístupu přes knihovny bude nutné přenést služby do virtuálního prostoru. Je nezbytné budovat digitální Sbírky a zpřístupňovat je uživatelům. Určitě to nemohou být jen staré publikace, ale i novější. V tomto může pomoci iniciativa kolem knih nedostupných na trhu a jejich elektronické zpřístupňování přes knihovny. Je důležité přemýšlet o online registraci do knihoven, zavádět nové online služby a snažit se jejich fungování sjednocovat, prosazovat vzdálený přístup ke všem e-zdrojům knihoven, rozvíjet již existující služby jako Získej apod. Blízká budoucnost ukáže, zda tuto výzvu přechodu do elektronického věku dokážeme uchopit a realizovat.

Uzavřené knihovny v digitálním světě: Když nepřijde čtenář do knihovny, musí přijít knihovna ke čtenáři

Martina Smetánková, Lenka Pokorná

Martina.Smetankova@mzk.cz, Lenka.Pokorna@mzk.cz

Nouzový stav v posledních měsících poukázal na důležitost digitálních knihoven. Když byly knihovny 11. 3. 2020 pro čtenáře uzavřeny, odpovědnost za suplování výpůjčních služeb spadla ze dne na den z větší míry na bedra digitálních knihoven. První reakcí na uzavření budovy Moravské zemské knihovny se stala

iniciativa #Knihovnyprotiviru, ve které se MZK snažila pro čtenáře vytvořit přehledný a stále aktualizovaný rozcestník dostupných online služeb, které zejména knihovny i v době uzavření nabízí, a dát lidem uvězněným doma k dispozici alespoň něco ke čtení či studiu. Webový průvodce byl rozdělen tak, aby si na své přišli čtenáři

všech věkových kategorií. Ve větším měřítku zde byla představena i Digitální knihovna MZK prostřednictvím tematických Sbírek volně přístupných dokumentů, které již nejsou chráněny autorským zákonem. Sbírky Digitální knihovny MZK i jednotlivé zajímavé dokumenty byly zároveň intenzivně propagovány prostřednictvím sociálních sítí, aby se informace o dostupnosti této služby dostaly i k uživatelům, kteří o jejich existenci dříve netušili nebo je nebyli zvyklí využívat.

Jak ale suplovat čtenářům plné služby knihovny v digitální podobě s ohledem na autorská práva?

Jen 19,4 % Digitální knihovny MZK je autorsky volných a tudíž je mohou čtenáři číst v pohodlí svého domova. Podle světových knihovnických organizací jako jsou IFLA¹ a LIBER², je jeden ze základních úkolů knihoven zajistit přístup k informacím a vzdělávání. Jakým způsobem však tento, když je budova uzavřená a digitalizované materiály není možné podle autorského zákona zpřístupnit dlekově?

S možným řešením, jak v mezích zákona zpřístupnit celý digitální fond, přišla Národní knihovna ČR ve spolupráci s MZK v rámci dočasné Národní digitální knihovny pro studenty VŠ. Ve velmi rychlém čase se podařilo zajistit zvláštní licenční smlouvu mezi NK ČR a kolektivními správci autorských práv DILIA a OOA-S, díky níž bylo možné otevřít kompletní digitální fondy a to nejen pro NK ČR, ale i pro ostatní knihovny, které byly schopny zajistit vzdálený přístup opatřený autorizační bránou. Ta měla umožnit přístup pouze studentům vysokých škol a jejich pedagogům, akademickým pracovníkům a registrovaným

čtenářům knihoven, které mají status výzkumné organizace. Paragraf 97e autorského zákona totiž ukládá podmínky pro hromadné smlouvy, které mohou uzavírat kolektivní správci autorských práv s jinými institucemi. Mimo jiné, nabízí možnost poskytnout digitální rozmnoženinu díla pro účely výzkumu či studia (§ 97e odst. 4 písm. h).³ Z tohoto důvodu tak výše uvedené skupiny uživatelů zahrnutých v dohodě s Dilia mohly po dobu trvání nouzového stavu využívat veškerý obsah digitálních fondů bez ohledu na aktuální status autorských práv.

Jak ale zajistit, že uživatelé využívající této služby budou skutečně studenti, akademičtí pracovníci nebo registrovaní čtenáři? A jak toto řešení zařídit s ohledem na stávající digitální knihovnu?

Status autorských práv je součástí metadatového balíčku každého dokumentu, na jehož základě systém digitální knihovny rozhodne, zda dokument zpřístupnit nebo ne. Proto není možné coby mávnutím kouzelného proutku jednoduše čtenáři dokument zpřístupnit, zatímco jinému přístup odepřít. Technicky tak bylo nutné vytvořit novou samostatnou instanci Krameria, která sdílí s původní instancí repozitář, ale ignoruje status autorských práv všech digitálních dokumentů a zároveň je opatřena autorizační bránou tak, aby do ní měli přístup pouze čtenáři zapojených institucí, kteří se přihlásí prostřednictvím validovaných účtů.

Takové řešení zde však dosud nemělo obdoby. Vzhledem k situaci byly týmy odpovědné za vývoj Krameria nuceny přijmout tuto výzvu a během několika dnů takové řešení nejen navrhnout, ale i realizovat. Národní knihovna ČR velmi rychle zpřístupnila svou instanci Národní digitální knihovny pro studenty VŠ, z počátku bez nutnosti autentizace, na jejíž realizaci od počátku své síly spojili vývojáři z řad NK ČR a MZK. Díky tomu se podařilo přibližně

¹ IFLA. *IFLA Statement on Open Access to Scholarly Literature and Research Documentation*. 2016. Dostupné z: <https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-open-access-to-scholarly-literature-and-research-documentation>

² LIBER. *LIBER statement: Europe must take urgent copyright law action to support distance learning & research during the Coronavirus pandemic*. 2020. Dostupné z: <https://libereurope.eu/wp-content/uploads/2020/04/LIBER-Statement-Copyright-Coronavirus-2020.pdf>

³ *Autorský zákon (zákon č. 121/2000 Sb.) 2017*. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/autorske-pravo

v průběhu jednoho týdne tuto zvláštní digitální knihovnu zpřístupnit veřejnosti v základní podobě. Pracovníci MZK zároveň zpřístupnili vlastní přístupový bod opatřený od počátku autorizační branou, který měl za cíl zpřístupnit kromě sdíleného fondu Národní digitální knihovny (NDK) rovněž vlastní fond MZK a částečně ulevit přetíženému přístupu přes NK ČR.

Přístupový bod z MZK nebyl ovšem tak využíván, jak jsme čekali. Celková návštěvnost digitálních fondů MZK proti stejnému období loňského roku vzrostla totiž jen o 119 %. Jeden z důvodů připisujeme i tomu, že NK ČR měla po omezenou dobu méně přísné podmínky pro přístup do Národní digitální knihovny pro studenty VŠ, takže uživatelé si z pochopitelných důvodů vybrali cestu, která jim umožnila dostat se k dokumentům jednodušeji. Přístupový bod přes NK ČR byl navíc zpřístupněn jako první. Uživatelé se jej tak pravděpodobně naučili používat a do budoucna nejspíše neměli důvod své rozhodnutí změnit. Další nezanedbatelný faktor ovlivňující návštěvnost Národní digitální knihovny pro studenty VŠ (bez ohledu na přístupový bod) byl fakt, že nebyla indexována Googlem, což znamená, že uživatel nenašel odkazy vedoucí do této digitální knihovny přes vyhledávání v Googlu, který se v předchozím výzkumu Digitální knihovny ukázal jako hlavní zdroj návštěvnosti.⁴

Mimo fakt, že vzdálený přístup k dílům obvykle nedostupným mimo budovu knihovny udělal radost našim čtenářům, se zde ukázala unikátní příležitost pozorovat jejich chování v prostředí, kde se mohou pohybovat zcela volně a navíc v klidu domova, kde mají čas se skutečně do dokumentů začíst a nerušeně procházet obsah. Pro nás jakožto knihovníky to jsou cenné informace, které nám mohou poodhalit, o co čtenáři mají opravdu zájem,

a to zohlednit při plánování a úpravě strategie digitalizace.

Co jsme se dozvěděli?

Čtenáři za tři týdny od 24. 03 do 14. 04. 2020 navštívili 22 921 titulů, což je přes 10 % všech titulů v DK. Čtenáři projevíli zájem o široké spektrum děl a rádi si digitální knihovnou brouzdali – 64,05 % ze všech monografií navštívil jenom jeden čtenář. Do budoucna by mohlo být také zajímavé sledovat, kolik stránek z kterého titulu si čtenáři prohlíželi. Není překvapivé, že jako nejpopulárnějšími typy dokumentů se ukázaly monografie, které tvořily 82,8 % všech navštívených dokumentů. Mezi nejnavštěvovanější monografie patřily *Základy Histologie, Psychopatologie pro pomáhající profese, Psychodiagnostika dětí a dospívajících* nebo *Pedagogický slovník*. Tento výběr naznačuje, že se vysokoškolský Kramerius neminul účinkem – opravdu pomohl studentům získat přístup k informacím, o které byli ochuzeni bez možnosti půjčit si odbornou literaturu. Čtenáři také hodně vyhledávali periodika, která tvořila 16,7 % navštívených dokumentů. Jako tři nejpopulárnější tituly se ukázaly *Lidové noviny* (158 návštěv), *Rudé právo* a *Národní listy*. Ve srovnání s monografiemi lidé projevíli zájem také o starší ročníky – právě nejnavštěvovanější periodika (ta, které měla víc než 10 návštěv), byla z větší míry autorsky volná. Co se týče statusu autorských práv, ukázalo se, že uživatelé navštívili 86,4 % autorsky chráněných titulů, přičemž valnou většinu z tohoto čísla tvořily monografie.

Když se podíváme na obsah navštívených monografií, je jasné, že klíčová skupina uživatelů je spíše humanitně zaměřená. Nejvýše se umístily tituly týkající se pedagogiky a psychologie, medicíny, ekonomiky a managementu a historie. O problémech současné doby vypovídá relativně velké množství titulů, které se dle oborového třídění řadí pod kategorii hygiena. Pro budoucí výzkum by bylo jistě zajímavé srovnat tyto výsledky s oborovou

⁴ INDRÁK, Michal a POKORNÁ, Lenka. Analysis of digital transformation of services in a research library. *Global Knowledge, Memory and Communication*. 2020. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/GKMC-09-2019-0118>

strukturou fyzických výpůjček a vytvořit si tak typický profil online čtenáře oproti uživateli fyzické knihovny.

Během nouzového stavu vyšlo najevo, že digitální knihovny dokáží v omezené míře nahradit některé tradiční knihovnické služby. Samozřejmě jen stěží nahradí komunitní funkci knihoven, ale jako informační infrastruktura na sebe v době nouze dokázaly převzít odpovědnost a poskytnout svým čtenářům informace potřebné ke vzdělávání i ke zkvalitnění volného času. Knihovny se v posledních letech snaží vylepšovat svoje online služby a pandemie tento trend jen podpořila. Díky tomu, že Digitální knihovna MZK byla nucena ze dne na den suplovat fyzické služby knihovny, vývoj Krameria se podstatně urychlil. Digitální knihovny učinily velký skok vpřed nejen po technické stránce, ale i z hlediska propagace a PR – zviditelnily se v očích čtenářů, kteří doslova přes noc ztratili přístup k informacím, na které byli doposud zvyklí. V neposlední řadě i samotní knihovníci mají možnost získat další cenná vodítka, co čtenáře zajímá a kam mohou knihovny dále směřovat.

Literatura:

Autorský zákon (zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, se zapracováním všech změn k 1. 7. 2017).

Autorské právo. Informace pro knihovny [online]. [cit.2020-05-29]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/legislativa/01_LegPod/autorske-pravo

IFLA. IFLA Statement on Open Access to Scholarly Literature and Research Documentation [online]. 2016 [cit.2020-05-29]. Dostupné z: <https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-open-access-to-scholarly-literature-and-research-documentation>

INDRÁK, Michal a POKORNÁ, Lenka. Analysis of digital transformation of services in a research library. *Global Knowledge, Memory and Communication* [online]. 2020 [cit.2020-05-29]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/GKMC-09-2019-0118>

LIBER. LIBER statement: Europe must take urgent copyright law action to support distance learning & research during the Coronavirus pandemic [online]. 2020 [cit.2020-05-29]. Dostupné z: <https://libereurope.eu/wp-content/uploads/2020/04/LIBER-Statement-Copyright-Coronavirus-2020.pdf>

MATUŠÍK, Zdeněk. PRÁVNÍ HLÍDKA: Nový autorský zákon a knihovny. Čtenář: měsíčník pro knihovny [online]. 2011, roč. 63, 7/8. [cit.2020-05-29]. Dostupné z: <https://www.svkkl.cz/en/ctenar/clanek/102>

RICHTER, Vít. Novela autorského zákona a možnosti nových služeb knihoven v digitálním prostředí. *Knihovna plus* [online]. Mimořádné číslo 2017 [cit.2020-05-29]. Dostupné z: <https://knihovnaplus.nkp.cz/archiv/mimoradne-cislo-2017/informace-a-konference/novela-autorskeho-zakona-a-moznosti-novych-sluzeb-knihoven-v-digitalnim-prostredi>

Bude vás zajímat, že...

... Knihovna Jiřího Mahena v Brně a Regionální knihovna Karviná měly úspěch v mezinárodním projektu **Best Practices from World Libraries Photo Gallery**. Myšlenka projektu s cílem sdílení inovativních zkušeností, služeb a propagace konceptu globální společnosti, jako součástí základních hodnot práce knihoven, vznikla v roce 2018. Knihovny z různých zemí prezentují svou činnost, své projekty fotografiemi a popisem. Kulatý stůl odborníků, který je součástí Komitétu mezinárodních vztahů, vybírá kolekci fotografií, které jsou inspirativní pro ostatní knihovny na celém světě. ALA – American Library Association tak hledá a podporuje aktivity knihoven, které jsou zaměřené na oblasti sociální spravedlnosti a sociální rovnosti. Knihovna Jiřího Mahena se prezentovala fotografiemi z multi-genre festivalu Ghettofest...

IX. Národní seminář informačního vzdělávání: Knihovna jako vzdělávací prostředí

Pavλίna Mazáčová
pmazacov@phil.muni.cz

Knihovna jako vzdělávací prostředí – takové téma získal pro letošní ročník Národní seminář informačního vzdělávání, který proběhl 10. března 2020 v Brně, tentokrát v konferenčním prostoru Krajského úřadu JMK na Cejlu. Konferenci, nad níž převzal záštitu ministr kultury dr. Lubomír Zaorálek a finančně ji podpořila dotace z VISK 2, organizačně a odborně garantovala již tradičně Katedra informačních studií a knihovnictví FF MU, část programu připravila Odborná komise pro informační vzdělávání a informační gramotnost při AKVŠ ČR.

Program konference byl sestaven tak, aby reflektoval aktuální otázky tuzemského knihovnictví spojené s akcentovanou vzdělávací rolí knihoven. Zároveň bylo cílem konference nahlédnout na knihovnu jako na prostor, v němž se prolínají různé přístupy ke vzdělávání a celoživotnímu učení, a přihlásit se tak k výročnímu odkazu J. A. Komenského. A protože konferenci organizovala Katedra informačních studií a knihovnictví, bylo konferenční téma vhodnou příležitostí nabídnout účastníkům k zamyšlení i k reflexi otázky spojené

Příspěvek architekta Ladislava Kuby

s digitálním vzděláváním a jeho perspektivou v prostředí knihoven.

Plánovanou dvoudenní akci přetřela v půli nemilá pandemická situace, z programu tak byly odstraněny dvě sekce a očekávaný diskusní panel expertů z univerzit a knihoven. Přesto se na konferenci sešlo téměř 100 účastníků z České republiky i ze Slovenska, mezi nimiž měli tradičně největší zastoupení (učící) knihovníci, dále učitelé, pro něž byla konference příležitostí pro setkání se zástupci neformálního vzdělávání, v roli obecnstva i průvodců se na programu podíleli také studenti oborových škol.

Vedle již zaběhlých a oblíbených konferenčních forem přednášek a workshopů měl letošní ročník NASIVu několik nových programových prvků. Tím zásadním byly tzv. **experimentální uzly** – edTech pointy, které designovali převážně studenti a absolventi edTechové specializace KISK FF MU s cílem představit možnosti vzdělávacích technologií využitelných v prostředí knihoven i škol. Experimentální uzly byly motány na pěti místech konferenčního prostoru. Anna Puchovská se zájemci řešila vizuální aspekty online vzdělávacích prostředí z hlediska kreativní práce s informacemi a vlivu na učení a paměť, Jana Matyášová nabídla své architektonické vědění a skupině nadšenců ukázala, jak lze cestou malých nebo velkých změn uspořádat prostředí knihovny jako prostoru pro vzdělávání. Experimentální uzal Natálie Káčové nabídl virtuální realitu, Monika Martonová představila jednoduché frameworky pro tvorbu her na rozvoj digitální kompetence ve „škole hrou“, Jan Štěpánek nalezal v online nástrojích odpověď na otázku Jak zpřehlednit kurzy v Moodle.

Nakonec jediný konferenční den nabídl **odborný program ve čtyřech blocích**. Úvodní blok *Online vzdělávací prostředí* dostál času konání konference a dvě jeho přednášky proběhly vzdáleným přístupem. Experti Lucie Rohlíková (ZČU) i Bořivoj Brdička (UK) hovořili o významu, funkcích a rolích online vzdělávání

z perspektivy vysokoškolského studenta, knihovníka nebo z pohledu učitele. Michal Černý (KISK, PdF MU) v přednášce *Učení v infosféře* nabídl pohled na život a vzdělávání onlife.

Druhý blok zaměřil pozornost na *architekturu prostředí knihovny*. Publikum mělo příležitost setkat se s architektem unikátní budovy ústřední knihovny FF MU Ladislavem Kubou. Poté architekt Michal Křištof představil koncept *Learnig by doing* využitý v designování konkrétního vzdělávacího prostoru.

Blok třetí se tématy přednášek pohyboval *na můstku mezi knihovnou a školou*. David Kudrna z Národního úřadu pro kybernetickou a informační bezpečnost představil aktivity, které designuje pro školáky, ale také pro využití v knihovnách – úspěšný projekt multimediální vzdělávací aplikace Digitální stopa (na jejímž vývoji se podíleli také studenti KISK v předmětu Design vzdělávacího procesu), metodické listy z interaktivní knížky pro vzdělávání předškoláků Vanda a Eda v Onl@jn světě a digitální tělocvičnu pro seniory do knihoven. Hana Tulinská (KISK, PdF MU) přinesla do programu téma informační gramotnosti z perspektivy projektu Střední školy ONLIFE a nabídla ukázkou vznikajícího otevřeného vzdělávacího zdroje. Pavlína Mazáčová (KISK) promluvila o významu společenství praxe formálního a neformálního vzdělávání, také v perspektivě svých výzkumných aktivit, a sdílela pozitivní zkušenosti s participací studentů v pregraduálním knihovnickém vzdělávání na celorepublikovém rozvojovém projektu *Co nebylo v učebnici*.

Poslední odborný blok *Hry v knihovnách: učení i zážitek* programově připravila a garantovala Komise IVIG při AKVŠ a pozornost zaměřila na využití her a herních principů pro informační vzdělávání ve vysokoškolském prostředí. Zdeněk Záhora (FF MU) se představil v roli herního designéra a tuto roli nechal hrát v závěru přednášky i obecnstvo. Tereza Šímová, Kristýna Paulová a Tereza Garamszegi Špatenková (ČZU) sdílely svoji zkušenost

David Kudrna obdržel Cenu za informační vzdělávání

s tvorbou únikové hry na knihovnické téma, Vendula Němcová (VŠB-TUO) představila herní využití geocachingu v kurzech psaní akademického psaní.

Která témata přinesly **konferenční workshopy**? Michal Lorenz (KISK) se věnoval anotování a tvorbě poznámek v papírových i elektronických textech a dopadu anotování a poznámkování na efektivitu učení. Workshop Martina Krčála (MZK) dal účastníkům příležitost stát se na chvíli digitálními kurátory nad fondy knihoven, workshop Pavly Kovářové (KISK) hledal silné a slabé stránky didaktických materiálů z hlediska cíle, cílových skupin a metod při tvorbě vzdělávacích aktivit na téma autorskoprávní gramotnosti na VŠ. Designér sociálních inovací Tomáš Štefek (CIDES FF MU) se skupinou účastníků řešil, jak by mohl vypadat a fungovat vzdělávací prostor, který saturuje potřeby uživatelů a vzdělávací cíle.

Závěr konference byl trochu nečekaně brzký, zato však výjimečný – **poprvé** byla **v rámci**

konference NASIV udělena **Cena za rozvoj informačního vzdělávání**. Obdržel ji **David Kudrna**, designér vzdělávacích aktivit NÚKIB. Jeho osvětové a vzdělávací aktivity v rozvoji informační gramotnosti jsou konkrétním příkladem toho, jak důležité je vytvářet podmínky pro spolupráci různých vzdělávacích prostředí a tato prostředí funkčním způsobem propojovat v tématech, která jsou nosná a zásadní – takovým tématem je pro Davida Kudrnu především digitální (ne)bezpečí.

Odborné diskuse v rámci konferenčního programu i radost při neformálních přátelských setkáních v kuloárech byly pro organizátory Národního semináře informačního vzdělávání jasnou odpovědí na otázku, zda jeho IX. ročník proběhl úspěšně. Všem, kteří letos nemohli nebo nestihli na NASIV přijet, je obsah většiny odborného programu k dispozici prostřednictvím prezentací na konferenčním webu <https://kisk.phil.muni.cz/nasiv>. Děkujeme všem účastníkům za přízeň a organizátorům za spolupráci.

Projekt EODOPEN – cesta ke skrytému dědictví

Jan Zikuška

zikuška@mzk.cz

Na konci roku 2019 začala v Moravské zemské knihovně a dalších 14 partnerských institucích napříč celou Evropou realizace projektu, jehož název je zkracován jako EODOPEN, v plném znění **eBooks-On-Demand-Network Opening Publications for European Netizens**. Jak již samotný název napovídá, do určité míry navazuje na již existující projekt EOD zaměřující se na digitalizaci knih z let 1500–1900 na vyžádání. Projekt EODOPEN je podpořen z evropského programu Creative Europe – Culture s plánovanou délkou realizace 4 roky a z České republiky se na projektu jako partner podílí kromě MZK také Knihovna Akademie věd a Vědecká knihovna v Olomouci.

Hlavním cílem projektu EODOPEN je zpřístupnění a zviditelnění digitálně skrytých děl a jejich zpřístupnění na celoevropské úrovni při maximálním respektování autorského práva. Celkem je v plánu za dobu trvání projektu zpřístupnit ze všech 15 partnerských institucí minimálně 15 000 volně dostupných děl z 20. a 21. století. Důraz je v projektu kladen mimo samotné digitalizace i na problematiku autorského práva, kdy si klade za cíl zvýšit povědomí o této problematice a zároveň zjednodušit samotný proces uvolňování autorských děl v celém obsahu do on-line prostředí.

Svým principem se projekt zaměřuje na širokou veřejnost (volně dostupná díla budou dostupná pro kohokoliv), ale zároveň se snaží hledat specifika různých uživatelských skupin a pro ně přizpůsobovat formu publikování digitalizovaného obsahu. Nedílnou součástí projektu je posilování mezinárodní spolupráce napříč všemi 15 partnerskými institucemi a tím zajistit informovanost o dané problematice v různých částech Evropy. Pojdme si nyní představit jednotlivé cíle projektu konkrétněji.

Co se bude digitalizovat a zveřejňovat

Jednou z klíčových aktivit projektu v začátcích jeho realizace je oslovení odborné i široké veřejnosti s cílem získat doporučení pro vybrané publikace nebo ucelené Sbírky, které mohou být digitalizovány a veřejně zpřístupněny. Cílem projektu tak není digitalizace náhodných dokumentů, ale na základě doporučení odborníků digitalizovat obsah tak, aby došlo ke zpřístupnění opravdu zajímavých a užitečných textových děl 20. a 21. století. V tomto směru máme na i vás následující výzvu: víte o zajímavé Sbírce dokumentů, které by bylo užitečné digitalizovat a zveřejnit (uvolnění autorských práv je pro projekt důležité)? Neváhejte se obrátit na nás nebo lokálně bližší partnerskou knihovnu zapojenou do projektu (Brno, Praha, Olomouc) a my se již o vše postaráme.

Autorské právo

V kontextu zveřejňování volně dostupných děl je pro projekt neméně důležité zaměřit se i na problematiku autorských práv. V rámci jedné z klíčových aktivit je cílem připravit mimo jiné také prototyp nástroje, který by především knihovníkům pracujícím s digitalizovaným obsahem zjednodušil dohledávání autorsky volných děl. Problematika autorských práv bude také podporována za pomoci organizování odborných workshopů či jiných, pro aktuální dobu vhodných, vzdělávacích a osvětových aktivit.

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

<http://eodopen.eu/>

<https://www.facebook.com/eod.ebooks/>

Specializované formáty

Cílem projektu je nejen samotná digitalizace, ale také hledání různých cest a doporučení, jak digitalizovaný obsah zpřístupnit tak, aby byl dostupný v různých formátech, které budou respektovat různé cílové skupiny. Jednou z cest tak bude zpřístupnění obsahu, aby co nejvíce vyhovoval požadavkům moderní doby – tj. především zobrazování na mobilních zařízeních. Druhým směrem je snaha hledat formáty, standardy a doporučení pro zpřístupnění digitalizovaného obsahu pro osoby se specifickými potřebami, a to zejména se zrakovým postižením. V tomto směru bude pro projekt důležitá spolupráce s odbornými institucemi, které mají s touto cílovou skupinou již nemalé zkušenosti.

Společný portál

Výkladní skříní celého projektu by se pak měl stát společný portál. Místo, kde budou všechny digitalizované dokumenty volně dostupné. Samozřejmostí je, že takto připravené dokumenty budou i nadále součástí Sbírek lokálních

digitálních knihoven a dále pak mohou být poskytnuty pro další využití třeba prostřednictvím portálu Europeana. Důležité je také zdůraznit, že při tvorbě společného portálu bude kladen důraz na osvětu a využívání standardů při zpřístupňování digitálního obsahu (např. IIIF Image API nebo IIIF Presentation API.)

Začátek projektu bohužel mírně zbrzdila aktuální epidemiologická situace, takže v některých směrech dochází v různých zemích k drobnému zpoždění a například společné setkání, které bylo plánováno na květen v Olomouci, muselo být realizováno prostřednictvím videokonference. Vzhledem k tomu, že většina společných aktivit je teprve před námi, určitě nebude problém za pomoci zvýšeného úsilí tuto mírnou časovou ztrátu dohnat a realizovat projekt tak, aby byly naplněny nejen stanovené cíle, ale především samotný smysl projektu. Pokud máte o danou problematiku zájem, chcete se dozvědět více nebo Vás napadá zajímavá Sběrka volně dostupných dokumentů, které by bylo užitečné digitalizovat, neváhejte nám napsat.

Méně je více, aneb, Úhel pohledu na vyřazování knihovního fondu v obecních knihovnách

Pavel Zajíc, Renata Vinklerová
zapa@knir.cz, revina@knir.cz

Vyřazování dokumentů z fondu veřejných knihoven je nezbytné. A byť se to může jevit jako nad slunce jasná skutečnost, která je definována Standardem pro dobrý knihovní fond vydaným Národní knihovnou v roce 2017 a kterou není potřeba připomínat, myslím si, že vyřazování je v řadě malých obecních knihoven stále činností opomíjenou a neoblíbenou. Proč tomu tak je? Proč se často nedaří přesvědčit pracovníky těchto knihoven

o skutečnosti, že společenské romány z osmdesátých let či dětská naučná literatura z týčhž let osloví jen velmi malou čtenářskou obec a že by tyto knihy měly svá vyhrátá místa v regálech uvolnit titulům novým? Že vyřadit knihu není hřích, za který se budou smažit v (knihovnickém či bůhvíjakém) pekle?

Dovolu mi tuto skutečnost ilustrovat na příkladu sedmi obecních knihoven, které

Střítež nad Bečvou – knihovna po vyřazování dokumentů

spadají pod metodickou podporu Městské knihovny v Rožnově a kde se, myslím, podařilo dosáhnout kýženého výsledku; tedy štíhlého, čistého a aktuálního knihovního fondu, který je uživateli knihovny využíván.

Zmínil jsem metodickou podporu a zde je, v osobě metodika, zakopán pes. Tento pracovník je klíčovou postavou celého procesu. Měl by v první řadě mít důvěru a autoritu u pracovníka obecní knihovny. Tu si však nevydobude pouhým bytím. Je potřeba s knihovníkem spolupracovat, navázat s ním přátelský, kolegiální vztah. Dále pak naslouchat jeho potřebám, směřovat jeho snažení, dbát o updatování a upgradování jeho pracovních znalostí, zpravovat jej o oborových novinkách, jichž by mohl ve své práci využít, a poskytovat mu zpětnou vazbu.

Nám se pro dosažení výše zmiňovaného osvědčil model 3 pravidelných setkávání knihovníků a metodika v jednotlivých knihovnách v průběhu roku, kde se mohou knihovníci vzájemně poznat, vyměnit si

zkušenosti a dozvědět se, co je v oboru nového. Jedno ze setkání je potom přímo věnováno rozboru činnosti jednotlivých knihoven a jejich vzájemnému porovnání se na základě statistických výsledků za uplynulý rok.

Zpátky k vyřazování. Knihovní fond jako základní komodita knihoven vytváří primární obraz knihovny pro jejího uživatele. V případě, že fond není aktualizovaný, není správně uspořádaný, označený, je neuklizený, zastaralý, navíc špinavý a zaprášený, je primární obraz knihovny nelichotivý až odpuzující. Koho by pak takovýto fond zaujal? Koho by vybízel k vypůjčení?

Jak tedy na fond? Chceme-li mít v knihovnách aktuální a čtenářsky atraktivní fond musíme se v první řadě zbavit toho starého, neatraktivního a zároveň zachovat knihy, které mají nadčasovou platnost a mají v knihovně své využití. Vše je o penězích a myslím si, že každá, byť sebeckudší a sebestředná obec, by měla přispívat na nákup nových knih. A to částkou, kterou stanovuje standard VKIS. Spoléhat se

pouze na výměnné soubory mi připadá krátkozraké. Výměnné soubory by měly být vítaným zpestřením vlastního knihovního fondu, avšak ne jeho páteří. Zde je důležitá role knihovníka podporovaného metodikem. Měl by být schopen přesvědčit volené zastupitele o potřebnosti financí na nové knihy. A také by měl být na druhé straně schopen obhájit vyřazení již nevyužitých knih. Receptů na to, jak s vyřazenými knihami následně naložit, je celá řada: od knihobudek (o které se musíme starat), přes burzy knih až po třeba Knihy do vlaku (je-li v obci nádraží). Navíc je také důležité upozorňovat na možnosti využití služby MVS, dostupnosti digitálních verzí dokumentů, zvláště pak u takových titulů, které mají v knihovně spíše jednorázové využití.

U našich sedmi knihoven se situace kolem vyřazování vyjevila ve chvíli, kdy se před několika lety začaly postupně v jednotlivých obcích knihovny rekonstruovat. Šlo to podle hlášky z Troškova filmu Slunce seno... "když vy brizolít, tak my o štok vejš". Tzn. první rekonstruovaná knihovna spustila „lavinu“. V tu chvíli bylo důležité přesvědčit nejprve knihovníky o faktu, že je potřeba vyřadit ne desítky, ale stovky knih. A tento zeštíhlený stav udržovat nadále každoročním průběžným vyřazováním. Nelze si říci, vloni jsme to hodně probrali, letos nemusíme.

Někteří knihovníci brání před vyřazením letitou povinnou četbu, případně knihy spadající do „zlatého fondu“. Ale řadu z těchto knih lze pořídit v nových vydáních, které jsou určitě na pohled i omak pro čtenáře přitažlivější. Je dobré knihovníky o této skutečnosti přesvědčit.

Role archivu obecním knihovnám nepřísluší, maximálně v okruhu regionální literatury, zde by se naopak vyřazovat nemělo, nebo jen v minimální míře (duplicita, nenávratné poškození dokumentu atp.).

Dále pro ilustraci uvádím počty vyřazených knih před započítáním rekonstrukcí knihoven (celkem fond před vyřazováním/počet vyřazených): Střítež nad Bečvou (5200/528), Hutisko Solanec (7000/2119), Dolní Bečva (7500/2451), Vidče (7200/846), Valašská Bystřice (10 000/877), Prostřední Bečva (3300/ 261), Vigantice (2500/399).

Pokud čtenáři chodí do knihovny, tak chtějí v první řadě číst knihy nové, aktuální. Pokud takové knihy ve fondu naleznou, jsou knihovny pro své uživatele atraktivní, v opačném případě knihovna atraktivitu ztrácí. Čtenáři se (až na výjimky) nechodí do knihoven přesvědčit o tom, že vše je stejné jako před léty.

Cílem psaní nemělo být poskytnout obecný návod, spíše mělo být námětem k přemýšlení pro lidi, kteří mohou letitý v obecních knihovnách zabýdlený nešvar (Pelíšky!) ovlivnit.

Bude vás zajímat, že...

... **Městská knihovna v Praze byla vyhlášena vítězem soutěže „Soutěž pro evropské knihovny“.** Soutěž je zaměřena na práci s mládeží ze základních a středních škol v oblasti mediálního vzdělávání, důraz klade na souvislosti s každodenním střetáváním se s fake news – dezinformacemi. Nejde o nový fenomén, ale s rozvojem technologií je stále více součástí každodenní přítomnosti. Městská knihovna v Praze, její tým, ve spolupráci s KISKem MU Brno a dalšími odborníky, připravila vzdělávací interaktivní workshopy. Tvůrci originální metodiky „deFacto“, Ondřej Hudeček a Dita Lánská (MKP), jejich účastníkům ukazují, jak fungují manipulace v médiích, proč je důležité ověřovat informace, jaké je nebezpečí kyberšikany. Jejich metody např. webový kvíz, hlasování pomocí mobilních telefonů, mohou knihovníci využívat právě v mediálním vzdělávání.

Akviziční portál Team Library

Iveta Pernicová, Helena Jetmarová, Zdeňka Černá, Marie Mališová

pernicova@mkkurim.cz, ratajova@svkkl.cz, knihovna@lovosice.com, knihovnadobra@dobra.cz

Zajímala nás práce knihoven s akvizičním portálem Team Library. Ing. Martin Lipert oslovil několik knihovnic, které na jeho návodné otázky zpracovaly své zkušenosti. Z jejich odpovědí jsme vybrali následující příspěvky.

Nákupy knih do knihoven bývaly často spojeny s osobní návštěvou knihkupectví, případně s do-
vážkou nabídky přímo z distribuce. Knihovník si
tak mohl knihu prohlédnout a zhodnotit, zda se
do fondu pro čtenáře hodí, či ne. Stále se najdou
kolegové z knihoven, kteří tento způsob nákupu
preferují i dnes. Nicméně se více a více knihovní-
ků uchyluje – v rámci úspory času – k interneto-
vým objednávkám. Ovšem prohlédnout pestrout
nabídku různých distributorů, porovnat ji s ce-
nami „konkurence“ a vybrat tu nejvýhodnější
variantu zabere také ještě dost času. Troufám
si říct, že právě toto dalo vzniknout akvizičnímu
portálu Team Library. V portálu najdeme nabídku
sedmi nejvyužívanějších distributorů, požá-
dovaný titul si lze snadno vyhledat a na jednom
místě pak vidíme dostupnost jak skladovou,
tak cenovou. Velmi praktické jsou filtry, které
nám usnadňují práci při vyhledávání a zpraco-
vání finální objednávky. Dodávka je poté obra-
tem doručena do knihovny, vystavení faktury
proběhne ihned po potvrzení objednávky. Pří-
padnou reklamaci lze snadno a rychle vyřešit.
Zapojení se do portálu je zdarma a bez dalších
podmínek.

Iveta Pernicová,
vedoucí Městské knihovny Kuřim

Krajské knihovnické centrum v kladenské Stře-
dočeské vědecké knihovně nakupuje dokumen-
ty (knihy, ale také audioknihy a společenské
hry) do výměnných souborů určených profesio-
nálním i neprofesionálním knihovnám v celém
Středočeském kraji. Nákup je prováděn centrál-
ně, ve spolupráci s metodickými z jednotlivých
regionů. V letošním roce jsme začali nakupovat

přes portál Team Library. Posunuli jsme se tak
od sdílené tabulky v Google dokumentech a ná-
kupu u jednotlivých distributorů k jednodušší-
mu a přehlednějšímu objednávání na jednom
místě. Kolegyně z regionů dostaly svá přístupov-
á hesla a mohou zadávat své požadavky přímo
do systému, zde také po doručení objednávek
generují faktury. ISBN na fakturách je velkým
pomocníkem, okamžitě lze při kontrole zjistit,
o jaký dokument se jedná. Na webu knihovnice
najdou informace, zda již je požadovaný doku-
ment na cestě, případně si mohou ověřit, zda
již byl do knihovny skutečně dodán. V KKC je
možné jednoduše vygenerovat objednávky pro
jednotlivé regiony a od jednotlivých distribu-
torů. Úspora času je opravdu značná, nezane-
dbatelným bonusem jsou zjednodušení práce
a přehlednost objednávek.

Helena Jetmarová,
Krajské knihovnické centrum,
Středočeská vědecká knihovna v Kladně,

Postřeh z poslední doby – u knih, které jsem ob-
jednala přes dotační program Česká knihovna,
jsem si udělala poznámku, a tedy už je neobjed-
nám znovu, aniž bych musela neustále nahlížet
do seznamu požadovaných knih. Další výhodou
je, že knihovny spolupracující s AP Team Libra-
ry se mohou zároveň zapojit do portálu Kniha
z knihovny (knihazknihovny.cz) a tím nabídnout
svým čtenářům i ostatním obyvatelům nákup
knih přes internet za velmi výhodných ceno-
vých podmínek s doručením přímo do knihovny
zdarma. Seznámení a adaptace na portál byla
jednoduchá, proběhla bez komplikací, orientace
v programu je intuitivní. Pokud se nějaké potíže

vyskytnou, jsou operativně řešeny. Spolupráce s pracovníky AP je velmi přátelská.

Zdeňka Černá,
vedoucí Knihovny Lovosice

Došlo k zeefektivnění práce. Teď už pracujeme skutečně jako v 21. století. I při půjčování může ihned knihovnice do systému zaregistrovat požadavek na objednání knihy pro čtenáře nebo

mohou vkládat svoje návrhy na nákup knih. Akvizitor pak posoudí, zda se kniha opravdu koupí a objednávku potvrdí nebo se požadavek vyřeší přes MVS. Vše je rychlé a přehledné. Čtenáři takovou službu velmi oceňují. Filtry při vyhledávání nám umožňují nakupovat knihy podle mnoha hledisek.

Helena Mališová,
ředitelka Místní knihovny Dobrá

Kup knihu a zachrániš nakladatele!

Klára Přibyllová
Klara.Pribyllova@mzk.cz

Celosvětová pandemie koronaviru zasáhla také náš knižní trh, který se dostal do velice obtížné situace. Vyhlášení nouzového stavu v ČR mělo negativní důsledky pro drobné podnikatele. Knihupectví musela na řadu týdnů zcela zavřít, někteří distributoři pozastavili platby nakladatelům. Někteří z nich museli řešit otázku, zda si budou moci vůbec dovolit podnikat. Knižní trh se náhle ocitl bez peněz. Pro zemi, která je proslulá svou vysokou knižní i typografickou tradicí, vysokými čtenářskými standardy a kvalitními autory, a kde právě rozmanitost knižních nakladatelů sehrála důležitou roli na celkové úrovni literární produkce, to nebyla dobrá zpráva.

Moravská zemská knihovna (MZK) v Brně na počátku dubna spojila své úsilí s krajskými knihovnami, Sdružením knihoven ČR a Svazem knihovníků a informačních pracovníků ČR. Společně jsme přišli s výzvou Kup knihu a zachrániš nakladatele. Naším cílem bylo a stále je pomoci knižnímu trhu. V době zavřených knihupectví jsme vyzvali širokou veřejnost k online nákupu knih, ideálně přímo přes e-shopy nakladatelů. Svými novými knižními úlovkami se poté desítky čtenářů pochlubily na

sociálních sítích pod hashtagem #kupknihu. Prodej knih v těchto časech pomohl nejen vydavatelům, ale také všem těm, kteří se na tvorbě knih podílí – autorům, překladatelům či ilustrátorům.

Výzva byla zaměřena především na sociální síť, na Facebook a Instagram. Od první chvíle se k ní připojovali nejen čtenáři, ale také jednotlivá nakladatelství i knihovny napříč celou republikou. Přestože byly knihovny zavřené, některé z nich připravily v rámci výzvy

Kup knihu a zachrániš nakladatele vlastní program, kterým svým čtenářům zpřijemnilý čas trávený doma. Jednalo se např. o Krajskou knihovnu Vysočiny či Knihovnu Třinec. Další knihovny vyjádřily svou podporu šířením výzvy mezi své čtenáře, jako např. Regionální knihovna Karviná, Knihovna Petra Bezruče v Opavě, Městská knihovna Semily, Knihovna F. V. Lorence Vrды, Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Knihovna města Plzně, Městská knihovna Bílovec, Městská knihovna Písek, Knihovna Chocerady, Městská knihovna v Hulíně, Krajská vědecká knihovna v Liberci, Městská knihovna Antonína Marka Turnov, Městská knihovna Žatec a celá řada dalších.

MZK na podporu této výzvy přišla s celou řadou aktivit. Na portále #KnihovnyPRO-Tlviru, který v čase zavření knihoven nabídl jednoduchý přehled volně dostupných online zdrojů pro různé cílové skupiny, a současně na portále Knihovny.cz byla spuštěna nová funkce přímého online nákupu knih. České literární centrum, které je sekci MZK, připravilo soutěž Komiks za komiks, v rámci které mohli děti i dospělí posílat krátké ukázky svých komiksových děl. Milovníci komiksu mohli také nahlédnout prostřednictvím video seriálu do dílen předních českých tvůrců, mj. Lucie Lomové, Milana Starého, Karla Osohy, Nikkarina či Anastasie Stročkové, a zkusit podle nich kreslit. Celkem se pak sešlo přes sto dílek od 86 soutěžících, přičemž nejmladšímu byly 4 roky.

Patnáct vylosovaných získalo knihu od předních českých komiksových tvůrců.

Tým, který má na starosti prezentaci české literatury na zahraničních knižních veletrzích, pak oslovil řadu českých autorů s prosbou o natočení krátkých videí s ochutnávkami z jejich děl. K výzvě se tak přidali Marek Toman, Kateřina Tučková, Marek Šindelka, David Böhm, Tereza Semotamová, Jan Němec, Markéta Pilátová, Anna Cima či Alena Mornštajnová. Tito autoři se měli zúčastnit březnového Lipského knižního veletrhu, kam se Česká republika chystala vrátit po svém loňském úspěšném hostování, nebo květnového mezinárodního knižního veletrhu ve Varšavě, na kterém měla být letos Česká republika hlavní hostující zemí.

Zpřijemnit čas v době karantény i těm nejmenším se rozhodli členové týmu Jižní Morava čte. Společně s regionálními spisovateli připravili seriál autorských čtení. Nechyběly napínavé či veselé příběhy a pohádky od Lucie Hlavinkové, Daniela Vydry, Petry Dvořákové, Jiřího Šandery, Markéty Harasimové či Jana Opatřila a dalších. Od 27. dubna mohou čtenáři opět zavítat do knihkupectví a podpořit tak nejen své oblíbené nakladatele či autory, ale také knihkupce. Naše společná výzva #kupknihu tím získala další rozměr a je i nadále více než aktuální. Děkujeme všem, kteří se do našeho společného úsilí každý den zapojují. Bez vás by se nic takového nepodařilo. Knižní svět nás ale nadále potřebuje, a proto i v dalších dnech kupujeme společně knihy!

Bude vás zajímat, že...

... **Handicap Friendly** je certifikát, který získá knihovna jako ocenění, že naplňuje své poslání dle Knihovního zákona č. 257/2001 Sb, zpřístupnit své služby všem bez rozdílu včetně uživatelů s tělesným postižením. **V dubnu 2020 byl tento certifikát udělen odbornou komisí Knihovně Kroměřížska** – příspěvkové organizaci pod vedením ředitelky dr. Šárky Kašpárkové. Práce a služby knihovny byly posuzovány podle metodické příručky Rovný přístup Standard Handicap Friendly vypracované odborníky a knihovníky ze sekce Bezbariérové knihovny SKIP ČR. ...

Autorská stipendia v době koronaviru

Martin Krafl

Martin.Krafl@mzk.cz

České literární centrum, sekce Moravské zemské knihovny v Brně, vypsalo stipendijní program pro autorky a autory z České republiky. Ze 182 žádostí vybrala odborná komise 16 stipendistů ve čtyřech žánrových skupinách, kterým rozdělila celkem 560 tisíc korun.

Následky pandemie postihly všechny aktéry knižního trhu. Mimořádná stipendia mají podpořit tvůrčí psaní českých autorek a autorů v době, kdy jim byly zrušeny rezidentní pobyty, autorská čtení a účasti na festivalech a veletrzích. Obrovský zájem ukázal, že to byl správný krok. 80 % žádostí bylo podle vyjádření členů hodnotící komise velmi kreativních a kvalitních, což je potěšitelná zpráva pro český literární trh – čtenáři se mohou těšit na zajímavé knižní novinky.

Během dubna zaslalo žádost o stipendium 182 tvůrců, z toho 101 autorek a 81 autorů. Rozděleny byly do 4 **žánrových sekcí**: umělecká próza, poezie, komiks a tvorba pro děti a mládež. Nejvíce **žadatelů**, a to 84, bylo v oblasti prózy, následovala tvorba pro děti a mládež se 45 uchazeči, **žánr poezie** s 31 a komiks s **22 uchazeči**. Stipendia budou čerpána od června do září 2020. Komise měla původně podpořit v každé kategorii tři projekty, vzhledem k počtu uchazečů a kvalitě jejich literárních projektů nakonec ve shodě s Českým literárním centrem rozdělila stipendia u každého žánru

čtyřem vybraným žadatelům. **České literární centrum věří, že podpořená díla vyjdou knižně a budou příští rok prezentována** na centrem spolupořádaných literárních akcích.

V jednotlivých žánrových kategoriích komise vybrala následující stipendisty:

Umělecká próza: Petr Borkovec, Anna Cima, Markéta Pilátová, Marek Šindelka

Poezie: Básník Ticho, Milan Děžinský, Petr Hruška, Jitka N. Srbová

Komiks: Džian Baban, Juliána Chomová, Lucie Lomová, autor „S.d.Ch.“

Tvorba pro děti a mládež: Marka Míková, Jana Šrámková, Martina Trchová, Eva Volfová

Členové odborné komise: prof. PhDr. Petr A. Bílek, CSc. (literární teoretik a historik, Ústav české literatury a komparatistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), Radovan Auer (ředitel veletrhu Svět knihy), PhDr. Jana Čenková, PhD. (dětská literatura, historička, kritička, editorka, Katedra žurnalistiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy), Mgr. Blanka Činátlová, PhD. (Ústav české literatury a komparatistiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), Mgr. Pavel Kořínek, PhD. (komiks, Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR), Mgr. Olga Stehlíková, PhD. (poezie, editorka a kritička)

Předseda odborné komise: Ing. Martin Krafl, České literární centrum/Moravská zemská knihovna

Bude vás zajímat, že...

... **SKIP ČR vyhlašuje již jedenáctý ročník soutěže MARK 2020.** Soutěž je zaměřena na nejlepší mladé pracovníky/ce knihoven a studenty/ky našeho oboru do 35 let. Cena za mimořádné tvůrčí aktivity bude předána spolu s cenou Ministerstva kultury ČR „Knihovna roku 2020“. Nominace lze posílat do 31. 7. 2020 na adresu skip@nkp.cz...

Jak narychlo dokončit rekonstrukci, když vám zavřou knihovnu a další plány, které se (ne)mění

Kristýna Kroupová

Kristyna.Polachova@mzk.cz

Moravskou zemskou knihovnu již třetím rokem zaměstnává vedle řady jiných činností i velký projekt IROP (Integrovaný regionální operační program) na Zkvalitnění služeb a ochranu fondu kulturního dědictví v MZK. Financování probíhá za podpory evropských strukturálních fondů, které pokrývají 85 % stanovených nákladů v plánované výši 95 milionů korun.

První rok stavebních prací je za námi. V době jejich největší intenzity v loňském létě musela být budova pro čtenáře na dva a půl měsíce uzavřena. Během uzavírky se podařilo například zmodernizovat kamerový systém, vyměnit vodovodní uzávěry, opravit knižní výtahy či zrekonstruovat osvětlení, což ve foyer budovy vyžadovalo například práci profesionálních horolezců. Pro čtenáře byla asi nejviditelnější změnou kompletní rekonstrukce sociálního zařízení ve všech sedmi patrech, včetně důstojného zázemí s přebalovacím pultem pro rodiče s malými dětmi, které bylo doposud zajištěno spíše improvizovaně. Ve studovnách přibýly také nové regály na knihy pro volný výběr.

Souběžně s těmito úpravami byla provedena nejhrubší a nejprašnější část prací při rekonstrukci atria, které bohužel bylo doposud návštěvníkům z technických důvodů nepřístupné. Pomocí velkého vysavače, takzvaného sacího bagru, byly z venkovního atria v 1. patře budovy vysáty stovky kubíků hlíny a stavební suti. S těžkým srdcem musely být odstraněny i vzrostlé stromy a další zeleň,

která po dlouhé roky zdobila, byť vzhledem k obtížné údržbě trochu divoce, výhled ze studoven i kanceláří. Díky nové hydroizolaci nám však už nebude zatékat do konferenčního sálu a po dokončení dřevěné terasy bude moci být atrium konečně po dlouhých letech využíváno k akcím pro veřejnost.

V průběhu roku byly dokončeny i jiné stavební práce, které nebyly rušivé pro čtenáře a mohly být prováděny za plného provozu, jako například modernizace systému měření a regulace, instalace dieselařegátu a rekonstrukce chladících kompresorů. Došlo také k zateplení skladové části budovy a natažení nové fasády, která je kvůli nevhodné tepelné roztažnosti o stupínek světlejší než původní antracitová fasáda.

Pro léto 2020 byla plánována znovu delší uzavírka kvůli dokončení prací v atriu a vybudování nového zádeveří. Souběžně měla proběhnout také výměna koberců ve studovnách, kdy kromě náročnosti technologických postupů, při nichž musí sěrka před pokládáním koberců několik dnů tvrdnout a vysychat, je nezbytná i rozsáhlá logistická akce typu „škatule, škatule, hejbejte se“. Všechny knihy se musí naskládat do krabic, přenést na provizorní stanoviště, přesunout regály, vyskládat knihy z krabic a po pokládce koberců zase všechno vrátit hezky zpátky a u toho hlavně nic nepolést.

Jako i všem ostatním na světě však změnila pandemie COVID-19 plány i nám. Moravská zemská knihovna musela být uzavřena

až do konce dubna, podle prvního vládního harmonogramu uvolňování opatření měly knihovny otevřít dokonce až počátkem června. V březnu přitom nikdo z nás ještě netušil, jak dlouho bude nouzový stav trvat. Vedení proto promptně zahájilo jednání se stavební firmou a ta následně se svými dodavateli, takže se nejnáročnější stavební práce podařilo přesunout na květen a dokázali jsme tímto odvrátit další uzavírku knihovny v létě.

Sotva si stavební firma do foyer dovezla potřebný stavební materiál, změnil se harmonogram uvolňování a knihovny mohly své služby obnovit již 27. dubna. I tuto situaci jsme však zvládli; předposlední dubnový den se čtenářům zpřístupnila půjčovna pro výdej absenčních výpůjček a současně v atriu pokračovaly truhlářské práce. Knihovna musela být na pět dní v květnu znovu uzavřena, aby bylo možné instalovat nové zádveří ve veřejné části. Na konci května byly otevřeny i studovny a čtenáři proto takřka v přímém přenosu mohli sledovat postup prací v atriu. Začátkem června rovněž začaly přípravy na pokládku koberců ve studovnách. Plošné uzavření bylo sice zažehnáno, ale bez krátkodobého omezení provozu v jednotlivých studovnách a přesunutí výdeje prezenčních výpůjček se neobejdeme. Nicméně doufáme, že naši čtenáři pro tyto kroky najdou pochopení, ostatně je to vykoupeno možností mít pouze s menšími omezeními otevřeno celé léto a chopit se tak příležitosti dohnat ve studiu jarní karanténu.

Stavební práce představují zajisté velmi výraznou část projektu IROP, finančně se jedná o více jak polovinu z celkového objemu plánovaných prostředků. Avšak neméně důležitou část tvoří poměrně velké množství aktivit, které také svými dopady přispějí ke kvalitním službám a ochraně fondu MZK. Od začátku projektu byla na základě výběrových řízení podepsána smlouva s 21 dodavateli a další zakázky nás stále čekají. Došlo k zakoupení přístroje na čištění knih,

velkokapacitního skeneru a knižního skeneru do studovny periodik. Pro digitalizační linku byl pořízen skener formátu A0, nové PC a monitory. Do budoucna se zaměstnanci digitalizace těší na kolébkový knižní skener s nastavitelnými rameny, který usnadní a urychlí práci u knih, jež vyžadují opatrné zacházení. Byla provedena digitalizace mikrofilmů a taktéž došlo k realizaci dodávky digitalizace zvuku, která umožní efektivně uchovávat data z nosičů zvukových a obrazových záznamů, jež postupně stárnou a degenerují. Byl dodán software i hardware nezbytný pro zabezpečení síťového provozu a na konci roku chystáme pořízení zálohovacího zařízení pro bezpečné ukládání digitalizátů. Na všech těchto činnostech se naštěstí nouzový stav nijak výrazně nepodepsal.

Část nemalého knihovního fondu starých tisků, který MZK spravuje, se také dočkal podrobného průzkumu. Z 20 tisíc svazků bylo předvybráno 772 rukopisů datovaných od poloviny 14. do poloviny 20. století, jejichž stav byl odborně zhodnocen a následně bylo vybráno několik desítek knih určených k přednostnímu restaurování. Dalšíh 150 prvotisků a velkoformátových tisků od poloviny 15. století po rok 1800 bylo pasportizováno v druhé fázi průzkumu fondu a nyní probíhá výběr svazků k restaurování. V projektu IROP bude zrestaurováno minimálně 20 děl, v této chvíli již probíhají restaurátorské práce na 2 papírových rukopisech z 16. a 17. století a maximální péče bude věnována i *Breviáři*, motlitební knize ze 14. století vyvedené na pergamenu.

Projekt IROP bude trvat až do 30. 9. 2021. Stavební práce budou však dokončeny již koncem tohoto léta a zaměstnanci i čtenáři si tak budou moci oddechnout od části dnes tak (ne)populárních omezení, další větší i menší akce však budou probíhat až do konce projektu a jejich výsledky přispějí k uchovávaní kulturního a duchovního bohatství, které Moravská zemská knihovna střeží.

Online výstava Akce K

Martin Krčál, Tomáš Kubíček

Martin.Krcal@mzk.cz, Tomas.Kubicek@mzk.cz

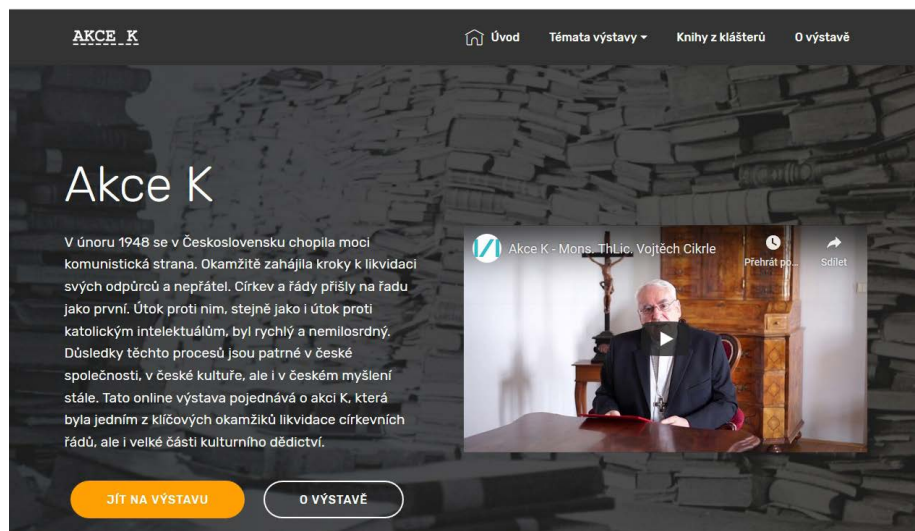
Katolická církev měla v českých zemích tradičně silné postavení a představovala nejlépe organizovanou nestátní moc i v poválečném Československu. Z pohledu komunistů šlo o odvěkého nepřítele, proti němuž zahájili odvetné tažení už bezprostředně po skončení druhé světové války. Likvidace řeholních řádů a kongregací byla součástí mocenského plánu na minimalizaci politického, kulturního i ekonomického vlivu katolíků v poúnorovém státě.

Akce K, která začala v noci ze 13. na 14. dubna 1950, patří k nejviditelnějším momentům realizace tohoto plánu. Zůstaly za ní nejenom lidské oběti, ale i opuštěné kláštery, které byly určeny pro civilní či vojenské použití, popřípadě k rozpadu, rozkradené či uloupené soubory nevyčíslitelné kulturní hodnoty a metaforicky řečeno, nezacelitelné rány v české kulturní i duchovní krajině.

Výstava byla původně plánována pro Galerii MZK, kde měla začít v den 70. výročí akce K.

V důsledku uzavření knihoven kvůli pandemii koronaviru jsme se však rozhodli přenést její obsah do virtuálního prostředí. Toto řešení současně nabídlo nové možnosti prezentace, proto jsme výstavu přepracovali a doplnili o další soubory materiálů. Vznikla tak nejenom výstava, ale i virtuální knihovna. Ta má nyní podobu trvalého zdroje pro poznání této traumatické kapitoly českých dějin.

Samotná výstava je organizována do tří bloků. První je tvořen časovou osou, která vymezuje hlavní akce proti katolické inteligenci, duchovním a řádům. I když její výčet není zcela vyčerpávající, čtenář si může udělat základní představu o jejich rozsahu. Druhý blok se zaměřuje na samotnou akci K a to, co jí předcházelo. Lze se tak dozvědět o postavení církve po roce 1945, jak souvisel tzv. číhošťský zázrak s akcí K, je zde popsán hlavní monstrproces se skupinou kolem opata Augustina Machalky a chybět nemůže ani příprava a realizace akce K. V závěru

Web výstavy Akce K

je zmíněn plán na soustředění „jeptišek“ a jejich pracovní využití pod označením akce Ř. Poslední blok s názvem Zabavené knihovny líčí osudy knih ze zrušených klášterů. Všímá si role Univerzitní knihovny v Brně (dnešní MZK) a Univerzitní knihovny v Olomouci (dnešní Vědecká knihovna v Olomouci). Samostatná část je věnována osobě Vladislava Dokoupila, dlouholetého pracovníka Univerzitní knihovny v Brně, jenž se významně zasloužil o zachování klášterních fondů v dnešní podobě.

Všechny tři bloky jsou doplněny dalšími rozšiřujícími zdroji zejména z portálů Knihovny.cz a Digitalniknihovna.cz. Díky našim partnerům se podařilo výstavu obohatit o dobové dokumenty a materiály. Za to děkujeme Archivu bezpečnostních složek, Památníku obětem internace Králiky, brněnskému biskupství a projektu Paměť národa. Nechybí ani odkazy na populárně-naučné pořady z produkce České televize. Doplnili jsme také vlastní obsah v podobě rozhovoru s PhDr. Věrou Jelínkovou, která vzpomíná na práci s klášterními fondy. Úvodní slovo k výstavě pro nás nahrál Mons. ThLic. Vojtěch Cikrle,

biskup brněnský. Bonusem jsou i zdigitalizované ukázky cenných rukopisů z klášterních knihoven, rozdělených dle jednotlivých řádů, které je vlastnily. Na plné texty odkazujeme do databáze Manuscriptorium.

Pro tvorbu výstavy jsme využili nástroj Mobirise, který slouží k tvorbě dynamických stránek bez nutnosti použití databáze. Ve volně dostupné verzi obsahuje 5 šablon. Mobirise využívá Bootstrap 4, oblíbený framework podporující zobrazování na mobilních zařízeních. Práce s ním je velmi jednoduchá. Po nainstalování programu se založí projekt a do něj se vkládají jednotlivé grafické prvky, které lze doplňovat vlastním textem, obrázky a multimédií. Není potřeba znalost programování a HTML. Po vytvoření webu se vygenerují soubory, které stačí nahrát na webový server prostřednictvím FTP. Pro tvorbu výstavy jsme využili placenou verzi, která nabízí více šablon a zejména editor zdrojového kódu, což umožnilo rozšířit flexibilitu jednotlivých prvků webu.

Výstava Akce K je přístupná na adrese <http://akcek.knihovny.cz> od 2. června 2020. Do budoucna plánujeme její další rozšiřování.

Z Archivu bezpečnostních složek, svazek č. V-1910 MV

Jana Vejsadová

Ivana Štrosová

strossova@kkvysociny.cz

Jana Vejsadová zahájila svou knihovnickou kariéru v roce 1972, kdy po maturitě na gymnáziu nastoupila do tehdejší Okresní knihovny v Havlíčkově Brodě. V roce 1976 dokončila při zaměstnání studium na Střední knihovnické škole v Brně a profesí knihovnice je věrná dodnes. V knihovně prošla řadou pracovních pozic a její kreativní přístup ke knihovnické profesi přinesl nejen do okresní knihovny, ale i do ostatních veřejných knihoven řadu nových a zajímavých podnětů. Její jméno je nejen v Krajské knihovně Vysočiny, ale i v celém českém knihovnictví spojováno s řadou projektů zaměřených na služby pro zdravotně znevýhodněné občany, s Univerzitou volného času, Univerzitou třetího věku a zejména s tréninky paměti.

V roce 1997 se paní Vejsadová zasloužila o vznik oddělení zvukových knih pro nevidomé a těžce zrakově postižené v havlíčkobrodské knihovně a pod její péči na tomto oddělení postupně vznikaly podmínky pro práci s neslyšícími a mentálně postiženými. V roce 1998 byla iniciátorkou projektu Internet pro nevidomé a slabozraké v knihovnách ČR. Na základě této iniciativy byla v brodské knihovně zpřístupněna první internetová stanice se speciálním softwarem pro nevidomé a knihovna se tak stala první veřejnou institucí v republice, která poskytla nevidomým a slabozrakým občanům přístup k informacím přes počítač.

Od roku 2002 se v havlíčkobrodské knihovně začala intenzivně věnovat tréninkům paměti a kreativity s obsahovým zaměřením pro různé cílové skupiny. Vedle cvičení paměti a koncentrace pro seniory začala připravovat také programy

kognitivní aktivizace pro zdravotně znevýhodněné a kognitivní trénink pro ostatní veřejnost. Získala Trenérské osvědčení III. stupně, které ji opravňuje realizovat aktivizační programy a přednášky pro odbornou i laickou veřejnost, odborné semináře ve vybraných studijních programech vzdělávacích institucí.

Od r. 2006 sice působí jako OSVČ v oblasti celoživotního vzdělávání, ale veřejné knihovny jsou stále její srdeční záležitostí a spolupracuje s nimi nejen na republikové úrovni, ale její aktivity zasahují i veřejné knihovny na Slovensku. Veřejné knihovny pokládá za platformu, kde tréninky paměti nacházejí uplatnění nejen v práci se seniory, ve formě prevence pro věkové kategorie 45+, ale také jako mozkový jogging pro děti, studenty atd. Při obsahové pří-

pravě i realizaci aktivizačních programů využívá své dlouholeté zkušenosti a odbornost z původní knihovnické profese. Uplatňuje nejen znalost biblioterapie, práce s textem a informačními zdroji, ale také komunikační dovednosti a specializaci na práci s různými sociálními skupinami.

Působí jako metodik pro knihovny v České společnosti pro trénování paměti a mozkový jogging a vytváří a uskutečňuje programy, které jsou určeny ke zvyšování paměti a duševní aktivity. V rámci přednáškové činnosti v programech celoživotního vzdělávání se rovněž věnuje problematice lidské paměti z hlediska péče, poruch, životosprávy i z hlediska významu všech poznávacích funkcí v procesu čtení, učení a každodenních situací. Podílí se na odborné přípravě aktivizačních pracovníků a trenérů paměti u nás i na Slovensku.

Je autorkou knih „Mozkohrátky – trénink paměti nejen pro děti“ a „Fitness pro mozek – využití textu v tréninku paměti“, zvukové knihy „Trénink paměti pro nevidomé a slabozraké“, e-learningového programu „Cvičení a zdokonalování paměti“ i řady časopiseckých článků, a spoluautorkou dalších publikací. V roce 2008 natočila pro Českou televizi režisérka Marie Šandová o práci paní Vejsadové filmový dokument „Nevíš dne ani hodiny“.

V knihovnách Kraje Vysočina realizuje např. tréninkové programy pro seniory „Nezapomeňte přijít“, které jsou obsahově zaměřeny na zvyšování kognitivní výkonnosti, osvojení paměťových technik a strategií a jejich praktické využití

v každodenním životě. Přestože by už mohla povolání knihovnice zcela opustit a věnovat se jen tréninkům paměti, tvrdí, že bez knih, čtenářů a klasické knihovny nemůže a nechce zatím být. Z tohoto důvodu se knihovnické profesi věnovala do nedávna – pro Krajskou knihovnu Vysočiny několik let zajišťovala činnost a fungování odborné pedagogické knihovny.

Paní Jana Vejsadová si zaslouží poděkování za celoživotní práci pro české knihovnictví a současně i za to, že jako uznávaná trenérka paměti svou činností podporuje pozitivní vnímání veřejných knihoven širokou veřejností.

<http://www.mneme.cz/>

Čtenáři, vrať se: Kniha o mozku jako šapitó a významu čtení v digitálním věku

Marcela Hrdličková

Marcela.Hrdlickova@email.cz

WOLF, Maryanne. *Čtenáři, vrať se: mozek a čtení v digitálním světě*. Brno: Host, 2020. *ISBN 978-80-275-0011-6*.

Jak funguje náš mozek při čtení? Jaký význam má tato aktivita na vývoj dítěte? Jak se liší recepce knih a digitálních textů? Způsobuje vzrůstající vliv digitálních médií pokles čtenářské gramotnosti, nebo dokonce společenské potíže? A nakolik souvisí se zvyšujícím se počtem dospívajících, kteří se potýkají s poruchami učení? To jsou jen některé otázky, kterými se v posledních více než dvaceti letech zabývají psychologové, literární vědci, sociologové, filozofové, pedagogové, ale i ekonomové. Maryanne Wolfová ve své knize *Čtenáři, vrať se*, již s podtitulem **Mozek a čtení v digitálním světě** na český knižní trh uvedlo v letošním roce nakladatelství

Host, na ně hledá alespoň dílčí odpovědi. Jejich výstupy, podložené jak vlastním výzkumem, tak závěry dalších odborníků z různých oborů, přitom jednoznačně neodsuzují digitální média. Autorka, kognitivní neurovědkyně, vývojová psycholožka a také pedagožka, sice straní tištěným knihám, ale počítače, tablety ani chytré telefony nevnímá jako jednoznačné zlo. Naopak se úspěšně snaží vystihnout jejich přínos zejména pro flexibilitu (nejen) mladého člověka, byť varuje před přehnanou expozicí permanentnímu digitálnímu rozptýlení.

Wolfová rozdělila svoji publikaci do devíti dopisů, protože ty podle jejího názoru

„vyzývají k jistému pozastavení, během něhož můžeme společně přemýšlet“ (s. 21). Se svými čtenáři vede dialog, v němž je vyzývá k samostatnému uvažování, ba dokonce k nesouhlasu s některými jejími názory. Ty však zejména v prvních dvou třetinách publikace odpovídají všeobecným postulátům – knihy jsou prospěšné jak pro rozvoj čtenářství, tak například morálku dětí, čtení vede k rozvoji empatie i kritického myšlení či uznávaných společenských postojů. Digitální svět nás naopak rozptyluje a může vést k hyperpozornosti a závislosti.

První a poslední dopis slouží jako předmluva a doslov, shrnující podstatné závěry. Ve druhém dopise (Pod šapitó: Neobvyklý pohled na schopnost mozku číst) odhaluje neurovědkyně fungování mozku v procesu čtení a přirovnává jej dobře sešranému velkému cirkusu, v němž se téměř najednou odehrává tolik věcí najednou, až je obtížné je všechny naráz sledovat. Třetí a čtvrté kapitoly-dopisy se zaměřují na samotné čtení. Nejprve na to, co nám přináší hluboké čtení, a to jak v osobním, tak společenském kontextu, poté na proměnu čtenářství jako celku. Navzdory některým tvrzením výzkumy ukazují, že čteme více, ale jinak. Opouštíme totiž souvislé a pozorné čtení, což ovlivňuje i způsob, jakým myslíme.

Další tři dopisy tematizují velmi palčivou otázku – jaký vliv mají moderní technologie na nejzranitelnější část populace, na děti. Wolfová podporuje myšlenku přiměřeného a postupného představování výtvarných technik dětem, ale současně shrnuje nebezpečí jejich nadužívání, protože tablet

se stal novým dudlíkem. Kritizuje zejména trend menšího zájmu rodičů o předčítání malým dětem do dvou let. Tento rituál přitom stimuluje empatii, kognici i pocity, rozvíjí celkové vnímání jazyka. Jakkoli autorčiny argumenty o vztahu čtenářské úrovně ve 4. třídě a životními (ne)úspěchy

vycházejí ze studií o americké populaci, její doporučení, která definují nutné investice do základních oblastí podpory čtenářské gramotnosti (průběžné hodnocení výsledků, proměna metod výuky, soustavné úsilí pedagogů o rozvoj těchto dovedností), mohou být a mnohdy naštěstí již jsou aplikovány i v České republice.

V předposledním dopise upozorňuje na odlišnou výchozí pozici nové generace. Navrhuje, aby děti byly konfrontovány s oběma médii, což je na-

učí tolik potřebné flexibilitě. Odkazuje i na vhodné aplikace a programy, které lze využít již u malých dětí. Konkretizuje tak již řečené – čtení tištěného textu je nezastupitelné, ale nelze zavírat oči před přednostmi digitálních technologií.

Některým otázkám, jež v knize Wolfová klade sobě i svým partnerům v dialogu, čelí v určité chvíli většina učitelů, knihovníků nebo i rodičů. Proč se musíme učit, když lze všechny informace snadno najít v několika vteřinách pomocí internetového prohlížeče? Proč vlastně čteme? Důvodů, proč číst knihu Čtenáři, vrať se, je hned několik. Na základě důkladného průzkumu se snaží poodkrýt záhady fungování mozku i čtení jako takového, ale současně v menší míře provokuje a snaží se o pokud možno nezaujatý přístup k možnostem 21. století.

Tradice čtenářství v Boskovicích

Miroslava Jurdičová

jurdicova.knihovna@boskovice.cz

Tradice veřejného čtenářství v Boskovicích je stará více než 150 let a sahá stejně tak jako v řadě jiných obcí a měst do doby národního obrození.

O tom, jak pohnutá byla situace v revolučních letech 1848–1849 a co předcházelo národnostnímu probuzení v Boskovicích, vypovídá například založení místní národní gardy v roce 1848. Iniciátory vzniku a mecenáši byla boskovická vrchnost a židovská obec. Vše svědčí o tom, že cílem národní gardy nebyl revoluční boj, ale ochrana majetku vrchnosti a Židů, kteří v počtu cca 2000 vesměs německy mluvících lidí představovali třetinu obyvatelstva celých Boskovic. Činnost gardy se podle zachovaných dokumentů soustřeďovala na popíjení gardistů v hospodách a obtěžování obyvatelstva. Když městské vedení odhlasovalo dotaci národní gardě ve výši 2800 zlatých, sepsali obyvatelé písemnou stížnost, jejíž text končí: „Při tomto svévolném zasahování gardy do práv každého jednotlivce nechceme raději žádnou národní

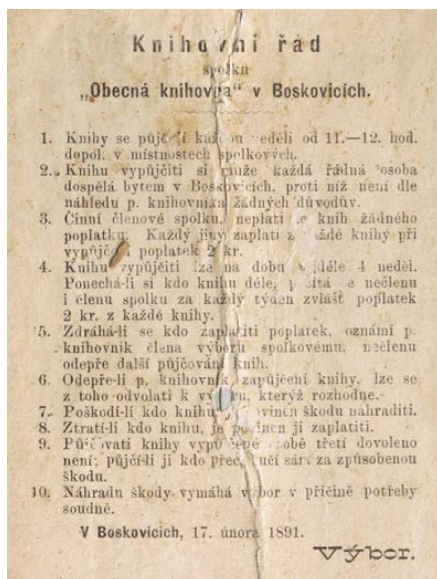
gardu nežli takový útvar.“ A tak národní čest Boskovic zachraňují místní vlastenci, kteří se scházeli ke čtení denních listů a knih ve „farní kaplance“ u p. Libora Scholze, který se tak v Boskovicích stává prvním nezdolným a vytrvalým buditelem, od něhož vzešel návrh na založení prvního českého čtenářského spolku ve městě. Dne 1. listopadu 1863 se konala ustavující schůze spolku Velen a to v „slovanské čítárni boskovické“, která byla umístěna v domě Františka Kučery na náměstí (dnes řeznictví Steinhauser). Stanovy spolku obsahují 28 paragrafů a hned v prvním se uvádí: „Účel spolku jest čtení, hovor a zábava společenská.“ Za předsedu tohoto čtenářského spolku zvolilo 87 přítomných členů boskovického rodáka, pedagoga a mecenáše Petra Bílku. V článku „Zásluhy Petra Bílky“, jehož autorem je Bedřich Šponer se můžeme dočíst: „Před rokem 1860 bylo naše město v ohledu národním úplně neuvědomělé. Obecní představitelstvo

Hlavní náměstí.

Náměstí v Boskovicích kolem r. 1900, nejvyšší dům Záložna

úřadovalo německy, zámožnější občané posílali své syny do Moravské Třebové, aby se naučili německy; kdo si připomene, že i v jediné tehdejší škole v Boskovicích všechna péče směřovala k tomu, aby mládež se naučila německy, a kdo porovná stav školství a národního života v letech devadesátých minulého století, užasne nad obratem, který se tu stal. A kdo vykonal onu přeměnu? Bílka to byl, který své rodné město z germánské a duševní poroby vytrhl a k životu národnímu probudil." V této době měl spolek 102 členů, z toho 9 členů výboru. Funkcionáři vykonávali své spolkové povinnosti bezplatně. Knihovna vlastnila 75 svazků a 16 časopisů. Knižní přírůstky vznikaly hlavně dary čestných nebo řádných členů. Spolek vyvíjel bohatou doprovodnou činnost a stal se centrem veškerého kulturního dění v Boskovicích. Organizoval ochotnické divadlo, Sborový zpěv, koncerty, plesy a akademie. Z tohoto důvodu změnil již v roce 1866 svůj název na „Čtenářský a zpěvácký spolek slovanský Velen v Boskovicích". V roce 1881 spolek Velen přesídlil do „Panského domu" (dnešní Záložna). Předpokládáme, že to bylo společně se spolkovou knihovnou. Písemné důkazy o tom však nemáme. V posledním desetiletí 19. století spolek Velen skomírá. V té době však vzniká řada nových spolků, v Boskovicích bychom jich napočítali dvanáct. V jejich vedení jsou nejednou bývalí členové „Velenu", jenž byl úředně vymazán ze spolkového katastru OÚ Boskovice až roku 1926. Za dosud blíže neobjasněných okolností vzniká r. 1890 nový spolek Obecná knihovna v Boskovicích. Jaroslav Bránský ve své knize „150 let veřejné knihovny v Boskovicích" uvádí: „Původně jsem se domníval, že Obecná knihovna vznikla vplynutím původní knihovny Velenu do nového spolku hned roku 1891. Ale ve fondu dnešní Městské knihovny v Boskovicích je výtisk povídek Václava Beneše Třebízského „Z různých dob", který vyšel roku 1895 a ve kterém je na titulní straně razítko „ČTEN. PĚV. OCHOTNICKÝ SPOLEK VELEN v BOSKOVICÍCH". Knihovna „Velenu" tedy existovala ještě roku 1895,

Knihovní řád Obecné knihovny ze 17. února 1891

i když vedle ní od roku 1891 existovala Obecná knihovna. Dnes nelze říci, kdy se obě knihovny sloučily pod hlavičkou Obecné knihovny." Knihovní řád datovaný 17. února 1891, se dosud zachoval ve fondu dnešní městské knihovny. Podle Knihovního řádu Obecné knihovny ze 17. února 1891, kde je podepsán „Výbor", se knihy půjčovaly každou neděli od 11 do 12 hodin v místnostech spolkových. Obecná knihovna zřejmě sídlila v Panském domě na náměstí, kde převzala knihovnu „Velenu". Podle pramenů z roku 1904 měla knihovna v tomto období 1.200 svazků a spolu se školou se starala o výchovu a vzdělání.

Tolik z nejstarší spolkové historie veřejného čtenářství v Boskovicích. Článek je zpracován s použitím poznatků boskovického pedagoga a spisovatele Jaroslava Bránského.

Literatura:

Bránský, Jaroslav. *150 let veřejné knihovny v Boskovicích. Boskovice : Městská knihovna Boskovice, 2013. 112 s.*

The Mitchell Library, Glasgow – krátká reminiscence

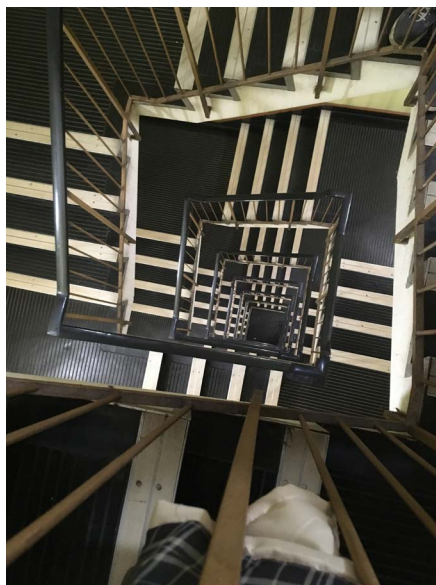
Lenka Bělohoubková

lenka.belohoubkova@vse.cz

V rámci programu 10. ročníku International Evidence Based Library and Information Practice Conference EBLIP se mi v létě roku 2019 podařilo navštívit ve skotském Glasgow i několik knihoven různého typu.

Jednou z nich byla The Mitchell Library, konkrétně ústřední budova v neobarokním stylu, otevřená v roce 1911. Jedná se o jednu z největších evropských veřejných knihoven s více než 1.2 miliony svazků a cca 500 000 návštěvníky ročně. Většina fondů je určena k prezenčnímu studiu, ale od roku 2005 knihovna půjčuje část materiálů i absenčně. V loňském roce se už o této knihovně ve svém článku zmiňoval Daniel Bechný. Ráda bych na jeho článek navázala. Chci se s vámi podělit o svou poněkud eklektickou Sbírku fotek, pocitů a vzpomínek a projít si ji s vámi znovu.

Budova zvenku byla mnou opět nenafotitelná – buď jsem si ji fotila z příliš velké dálky, nebo se mi nevešla do hledáčku mobilního telefonu – naštěstí je dominantou města a snadno si její průčelí dohledáte – třeba na FB stránkách knihovny. Vnitřní prostory jsou směsí starého a citlivě zachovaného interiéru, nových přístaveb, vestaveb a propojení z 80. let, kdy knihovnu rozšiřovali, a změn z roku 2005, kdy se upravovaly vnitřní prostory mimo jiné pro bezbariérový přístup. Centrální hala na mě při vstupu zapůsobila jako terminál rušného nádraží, tedy hodně přeplněně a nepřehledně. Těsně vedle sebe tu najdete kavárnu, infopult, vyhledávací terminály, denní tisk, mix sedacího nábytku nejrůznějších tvarů a stylů, tematickou výstavu měsíce, rozcestník, několik schodišť a výtahů a odbočujících chodeb do dalších prostor. Když si ale s časovým odstupem prohlížím své fotky, žasnu, kolik zajímavých detailů mi kvůli tomu prvnímu pocitu v paměti zapadlo. Například chytře umístěný selfcheck

The Mitchell Library – schodiště ve skladu

k půjčování a vracení knih, hnízdo relaxačních křesel – ušáků, „povídací domeček“, restaurovaný dřevěný pult na čtení novin atd. Naštěstí jsme se do tohoto prostoru vrátili na konci exkurze a od jiného vstupu. Změnila jsem názor a udělala další foto, na kterém je vidět mezonetové uspořádání prostor a doslova úžasná studovna s volným výběrem beletrie a společenskovedních publikací.

Obdivovala jsem naši průvodkyni, která nás během dvou hodin prováděla pěti nadzemními podlažními. Šli jsme po kamenných reprezentačních schodech a širokých chodbách i se protahovali zúženými průchody s lístkovými

katalogy, uličkami mezi regály v zázemí či po klikatém služebním schodišti ve skladech. Výklad o službách a projektech knihovny nám prokládala knihovnickými perličkami: Jak je důležité dát zkušenějším kolegům vědět, do které části se chystáte ve skladech jít, aby koncem pracovní doby věděli, kde vás hledat. Jaká je to radost, když vám čtenář badatel (nebo snad jeho potomci) po víc jak 10 letech vrátí knihu. Jakými rozměry trpí výtahy v budově. Jak se restauruje takový stoletý věšák na deštníky a kabáty. Proč mají v místnostech tak barevné koberce. Na které z vystavených historických fotografií se podařilo zachytit místního ducha, atd.

Ale zpět k samotné knihovně. Ta za dobu své existence absorbovala řadu knižních Sbírek – některé v době svého vzniku (např. Robert Jeffrey Library – z dědictví po známém skotském biblioflovi a vášnivém amatérském přírodovědci), některé později v průběhu let. Tyto darované a zděděné Sbírky dále rozšiřovala cílenými nákupy. Jako příklad bych zmínila Sbírku knih skotských básníků umístěnou v samostatném sále, spolu s kolekcí suvenýrů a kuriozit spojených s osobou Roberta Burnse. V 70. letech minulého století se pak součástí fondů stal i fond městského archivu shromážděný přes 700 let.

Knihovna se snaží své historické poklady zpřístupňovat celou řadou způsobů. Od jednorázových akcí malého rozsahu po celostátní dlouhodobé projekty. Například digitalizací unikátních Sbírek a jejich zpřístupňováním na webu, pořádáním přednášek a výstav v knihovně i mimo ni, popularizací v médiích (FB knihovny, novinové články) i exkurzemi pro veřejnost do běžně nepřístupných prostor knihovny. Chtěla bych se blíže zmínit o dvou projektech. Televizní stanice BBC od roku 2004 vysílá pořad „Who do you think you are?“, kde v každém dílu jedna známá osobnost hledá své kořeny, svou rodinnou historii. Často k tomu využívá právě fondy a odbornou pomoc pracovníků The Mitchell Library. Pořád inspiruje řadu let

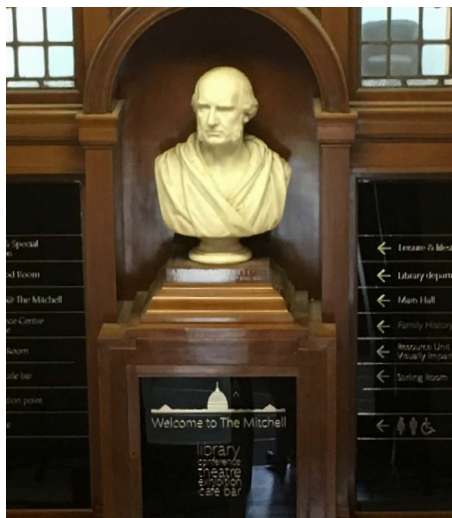
ke genealogickému výzkumu množství lidí ve Skotsku i v celé Británii, kteří si do knihovny chodí pro radu a pomoc. A navíc, když jsme v knihovně byli, tak na výstavce u vchodu do studovny byly zrovna knihy o přistěhovalcích z východní Evropy – od nás, z Polska atd.

Jako druhý bych uvedla akce skryté pod hashtagem „Mitchell Courious“ – 3x týdně probíhá v jednom z historických sálů půlhodinová exkurze s výkladem pro malou skupinku přihlášených zájemců. Knihovníci pro ně vždy z fondů vyberou jinak nedostupnou zajímavost (staré mapy, dokumenty k historii hnutí za práva žen, původní notové záznamy, memorabilia k jedinému národnímu zahrádnímu festivalu ve Skotsku z roku 1988, proslulou Audubonovu čtyřdílnou monografii „The Birds of America“, rukopisy nejslavnějších děl skotského básníka Roberta Burnse apod.).

Knihovna pořádá pravidelně akce pro děti a studenty, je spoluorganizátorem literárních týdnů ve městě, spolupracuje s centrem pro boj proti rakovině (Macmillan Cancer Information

The Mitchell Library – genealogy

The Mitchell Library – busta

and Support). Dva další velké projekty popsal Daniel Bechný ve svém článku, ať už to byly kurzy digitálních dovedností pro veřejnost nebo v rámci prvního skotského Business and Intellectual Property Centre umístěném přímo v knihovně či nejrůznější aktivity a akce na podporu začínajících podnikatelů. Probíhají tu různé konference, historické sály je možné pronajmout na nejrůznější komerční i nekomerční akce, v budově je i divadelní sál s pravidelným programem.

Nakonec svého článku jsem si nechala projekt knihovny, který mě, dá se říct, vzal u srdce. Je zaměřený na pomoc ohroženým skupinám lidí ve městě. Ve spolupráci s pracovníky Citizen Advice Bureau knihovníci aktivně mezi návštěvníky knihovny vyhledávají a kontaktují lidi, kteří jsou očividně v tíživé životní situaci (zdravotní, sociální), promluví s nimi a nabídnou pomoc. Ve 3. patře knihovny je umístěno konzultační pracoviště, kde se střídají specialisté a dobrovolníci schopní poradit v otázkách bydlení, právní pomoci při jednání s úřady, s problémy v práci, orientaci v sociálních dávkách, finančních záležitostech, právech zákazníků, při hledání nového zaměstnání apod.

Když jsem poslouchala, kolika lidem už se jim podařilo pomoci (a fotila si přitom vstup do prostor a neuvěřitelně barevný koberec s knihovnickým motivem), netušila jsem ještě, že právě tento projekt oprávněně získal prestižní ocenění v roce 2018 v rámci britské knihovnické organizace CILIP „*Libraries Change Lives Award*“.

A má pro mě i mrazivou dohru. Ve stejné době, kdy jsem byla na konferenci, došlo v Glasgow k náhlému uzavření několika azylových domů, které byly ve správě státem outsourcované firmy Serco. Spousta lidí byla ze dne na den nuceně vystěhována a spala na ulici. Dokonce jsem večer cestou z přednášek na obchodní třídě starého města zažila to, co jsem znala jen z dobových fotografií z hospodářské krize ve 30. letech, totiž frontu lidí čekajících na rozdávání jídla. Každopádně se těším, že se do Skotska a konkrétně do Glasgow ještě někdy soukromě vypravím. A jako správný knihovník si určitě zajdu znovu i do této knihovny. Konec konců je otevřena všem, ať už jsou registrovaní uživatelé nebo ne.

The Mitchell Library – detail nábytku

Kouzelné čtení je unikátní výukový systém – Rozhovor s Jarmilou Létalovou

Jana Nejezchlebová
jana.nejezchlebova@mzk.cz

Začneme úplně od začátku. Co rozhodlo o vašem celoživotním povolání – nebo spíše poslání?

V břevlavské knihovně jsem začala pracovat jako knihovnice hned po maturitě na břevlavském gymnáziu začátkem prázdnin 1. 7. 1977. Profesor češtiny věděl, že je v knihovně volné místo, poslal mě se tam zeptat... A tím to vše začalo. Bavila mě práce s dětmi, ale v dětském oddělení knihovnici nepotřebovali. Nejdříve jsem byla v půjčovně pro dospělé čtenáře, pak jsem poznala práci na pobočkách, kde byly kromě dospělých už i děti. Praxi knihovnice jsem si vyzkoušela i ve všech tehdejších odděleních. Po dvouleté praxi jsem si doplnila další tříleté

odborné vzdělání na Střední knihovnické škole v Brně. Po návratu z mateřské dovolené jsem znovu pokračovala v půjčovně pro dospělé, ale po krátké době jsem už přešla do oddělení pro děti a mládež.

Práce s dětmi je náročná i velmi příjemná. Musíte být kreativní, děti jsou chytřejší, pracují s technikou a mají stále náročnější požadavky a potřeby. Pomáhá vám vzdělávání, odborné semináře nebo přednášky?

Po celou dobu svého působení v knihovně jsem absolvovala nespočet odborných školení a seminářů zaměřených na práci s dětským čtenářem. Ty se týkaly např. psychologie dětí, konkrétních

námětů pro práci; důležitá je i výměna zkušeností z praxe v jednotlivých knihovnách. Zde jsem se poznala se spoustou knihovnic, s kterými jsme si radily a pomáhaly i mimo semináře. Tímto způsobem jsem poznávala i malé a velké knihovny nejen na Moravě ale i v Čechách. Kromě Brna a Prahy to byly i knihovny ve Vídni, rakouském Poysdorfu, Trnavě nebo v Kodani či dánském Aarhusu. V každé knihovně zvidaví knihovníci objeví něco, čím se inspiřují, něco co využijí později ve své další práci. Samozřejmě jsem také v začátcích počítačů zvládla práci s výpočetní technikou a internetem; teď je to samozřejmost, ale před třiceti lety jsme o tom nic nevěděli. Ale když člověk chce, vše se dokáže naučit a dokonce ho to začne i bavit. Některé nové věci jsem se naučila i od mladých kolegyň, kterým jsem zase předávala zkušenosti ze své praxe. Někdy potkávám již dospělé mladé lidi, kteří se mě ptají: „Jé, odkud já vás znám, vy jste nás učila ve škole nebo ve školce?“ Když řeknu, že pracuji v knihovně, tak vzpomínají, jak k nám chodili s paní učitelkou na besedy. A taky do knihovny pak už jako rodiče vodí své děti. A to mě těší.

Jistě je stále těžší připravovat pro děti atraktivní programy, zaujmout jejich pozornost, konkurovat počítačům, hrám a možnostem, které jim informační technologie poskytují. Daří se to ve vašem dětském oddělení?

Nové formy práce s dětským čtenářem musí být v dnešní době pro děti jak atraktivní, tak zábavné, ale i poučné. Týká se to akcí, na které děti chodí v odpoledních hodinách ve svém volném čase ale i dopoledne s vyučujícími, kdy pořádáme besedy nejen literární, ale i dějepisné, zeměpisné aj. V dětském oddělení využíváme veškerou dostupnou techniku, jako jsou tablety, počítače, dataprojektor, ozvučení, využíváme ukázky na CD i gramodeskách. K dispozici máme televizor i promítací plátno. Používáme i lis na butony, kdy si v knihovnických dílnách děti tvoří magnetky, zrcátka, odznáček

se špendlíkem, otvůrkou. Velkým lákadlem pro děti je u nás třeba kinect. Realizované akce pro děti jsou netradiční a hojně navštěvované. Byly to například workshopy (s Danielem Vydrů, Klárou Smolíkovou, Adolfem Dudkem), besedy s autory (Vlasta Švejnová, Pavel Kosatík, ilustrátorka Galina Miklínová), divadelní představení, kluby deskových her, videoher či knihovnická bojovka.

Děti motivovat k četbě je hlavní a náročný úkol knihovníků. Poutají dnešní děti nejvíce komiksy, fantasy?

Při nákupu literatury nezapomínáme na žádnou věkovou skupinu. Výběrem zajímavé a vhodné literatury pro děti si získáváme stále nové čtenáře. Starší děti s sebou přivedou i své kamarády, spolužáky; rodiče nebo prarodiče chodí zase s menšími dětmi. Začínající čtenáři mají rádi velká písmena, obrázkové čtení, genetickou metodu, české spisovatele. První čtení, Druhé čtení a Třetí čtení – takové knihy preferují rodiče, kteří u nás hojně navštěvují knihovnu s dětmi.

Dalším tématem pro děti prvního stupně ZŠ jsou humorné a detektivní knihy nebo příběhy o dětech. Komiksy žádají děti druhého stupně ZŠ. Fantasy, napínavý a dobrodružný příběh, to patří k věku starších školáků. V Týdnu knihoven pořádáme pravidelně Velké říjnové společné čtení. Velmi mile nás i své učitele děti překvapí výběrem knihy, kterou představují a z níž čtou pak ukázkou. Zjistili jsme, že čtou romány náročné, psychologické. Některé jsou určeny dokonce dospělým čtenářům.

Tradiční knihy postupně doplňují další typy netradičních knih, zábavnějších. Omyvatelná nebo rozkládací leporela, knížky s hračkou, pro větší děti knihy s látkovými „ilustracemi“, knihy obsahující samolepky, pohyblivé obrázky, trojrozměrné knihy apod. Ovlivnilo to přístup dětí k tradiční textové knize?

Protože se u nás zvýšil počet dětí předškolního věku, nakupujeme knihy s odklápějícími okénky, s posuvnými obrázky, bohatě ilustrované a jinak atraktivní. Leporel máme v současné době o 50 % více než před pár lety. I tento typ knih zase musí být především vtipný a moudrý, zábavný i poučný, ale děti pak musí zaujmout především ilustrace. Někteří rodiče preferují klasická leporela z doby jejich dětství. Máme i takové, ovšem v novém vydání. A co je do knihovny nevhodné? Jsou to knížky se samolepkami a také s vloženou hračkou.

Nesmíme však zapomenout na velkoformátové knihy s krásnými ilustracemi i zajímavě graficky upravené knihy např. z nakladatelství Baobab. Jak na ně děti reagují?

Tenhle typ knih vybízí rodiče a děti ke společnému čtení a přemýšlení nad světem a nad tím, co jsme doposud jako lidstvo poznali. A z tohoto nakladatelství vlastníme spoustu krásných knížek. Např. jsme využili knížky od Miroslava Šaška k zeměpisným besedám o různých státech světa.

Dostáváme se k další výrazné změně knihy, její formě i obsahu. Mám na mysli interaktivní knihy. Dotykové knížky, knížky s elektronickou tužkou, mluvicí knihy. Elektronické „virtuální“ formy e-books. Připomenu třeba edici Kouzelné čtení. Jak se vám s tímto typem knih pracuje?

V naší knihovně již třetím rokem půjčujeme čtenářům domů i společenské hry a k nim patří i knihy z ALBI – Kouzelné čtení. Jedna se o kufr s elektronickou tužkou, pomocí které děti „čtou“, poznávají a učí se z knihy nebo puzzle jako např.: Náš les, Planeta zvířat, Hudební nástroje, Vyjmenovaná slova, Doprava, Hravé učení nebo Staré pověsti české aj. Kouzelné čtení je unikátní výukový systém, který vám přináší spoustu informací a zábavy. Stačí,

když se lehce dotknete tužkou obrázku nebo textu, ozve se příslušná informace, zvuk nebo hudba. Tato interaktivní elektronická tužka dětem umožní zažít vždy něco nového. V dětském oddělení máme k půjčení 13 ks tužek, které půjčujeme po složení vratné kauce ve výši 200 Kč.

A zmínila byste ještě některá nakladatelství zaměřená na současné interaktivní knihy?

Mezi nakladatelství, která vydávají interaktivní knihy a my je máme, patří třeba:

1. Svojtka & Co Praha (edice Minipédie – Choux: Objevujeme svět! Louka – posuvné obrázky)
2. SUN Říčany (Zvuková knížka Jak dělají auta a stroje – tlačítka se zvuky)
3. Dobrovský s.r.o. Praha (edice Mladý objevitel Green: Vesmír – odklápěcí okénka, průhledné fólie).

Na závěr se přece jenom zeptám, které knihy vás potěší?

Svou práci mám ráda, a i když náročná je, moc odpočinku ani nepotřebuji. Ve volném čase ráda jezdím na kole, možná i trocha práce na zahrádce mi nevadí. A pak se těším z toho, když čtu svým milovaným vnoučátkům. A knihy, které mám ráda, jsou z lékařského prostředí, z české historie, detektivky, životopisy českých osobností nebo cokoli, co mi někdo doporučí, že je zajímavé.

Děkuji za váš čas a odpovědi.

Jarmila Létalová po maturitě v roce 1977 začala pracovat v Okresní knihovně Břeclav v oddělení pro dospělé čtenáře a na pobočkách knihovny. Doplnila si vzdělání na Střední knihovnické škole v Brně a začala pracovat v oddělení pro děti. V současné době je odpovědnou vedoucí tohoto oddělení v Městské knihovně Břeclav. Ještě má na starosti i malou knihovnu v obci Hrušky.

Měl knihovnu, ale chodili mu tam lidi...

Lucie Hlavinková

hlavinkova.lucie@gmail.com

Mám ráda knihy, knihovny, paní knihovnice i pány knihovníky. Do knihovny v Brně Židenicích jsem se přihlásila hned, jak jsem se naučila číst. Paní knihovnice si mě rychle zapamatovaly a usmívaly se na mě, protože jsem pro ně byla ta holčička pokaždé odcházející s vysokým sloupcem knížek tak těžkých, až se mi ucha tašky zařezávala do ruky. Chodila jsem tam po dobu třiceti let, později i se svými dětmi, dokud jsme se neodstěhovali do Žabovřesk. Zapsání do místní knihovny bylo jednou z prvních věcí, které jsem v novém bydlišti udělala, určitě dříve, než je přehlášení takových těch obvyklých věcí, jako je trvalé bydliště, elektřina a podobně...

Asi tedy bylo mým osudem, že jsem v posledních pár letech, ve kterých mi vycházejí knihy, začala spolupracovat s knihovnami opravdu intenzivně. Dostávám pozvánky na besedy s dětmi nebo v menší míře i s dospělými čtenáři a už jsem jich navštívila hodně. Viděla jsem knihovny obrovské i malinké jako obývací v paneláku. Knihovnice těsně po škole i dávno v důchodovém věku. A každá z nich má spoustu příběhů o svých čtenářích, knihách a knihovnách, které pro ně rozhodně nejsou jen místem, kam si chodí odsedět určitý počet hodin.

„Víte, když jsem nastoupila sem na dědinu do knihovny, předchozí pan knihovník tu byl třicet let. A já si říkala – takový dědek starý! A vidíte, už jsem tu sama sedmadvacet let a jak to uteklo. A stará si nepřipadám. Nebo jenom trochu...“ „Dříve tu nebylo žádné topení, jenom kamínka, kam se muselo přikládat. A na záchod se chodilo na dvorek!“ „V šedesátých letech tu byl jeden knihovník, který opravdu neměl rád lidi. Chodili mu sem do knihovny a otravovali ho. Takže vždycky, když někdo přišel, kouknul na něho hned u vchodu a vrazil mu knihu do

ruky – Tu máš, tohle si přečti! Takže čtenáři pak byli úplně nadšení, když si mohli půjčovat knihy sami a nejdřív tomu ani nevěřili, že smí.“ Doufám, že takových historek uslyším ještě spoustu, protože knihovny rozhodně nejsou nudná místa. Mnoho příběhů se odehrává nejen v knihách na policích, ale hlavně mezi lidmi, kteří si pro ty knihy chodí, a těmi, kteří jim je půjčují. Mými oblíbenými paními knihovnicemi a pány knihovníky.

Tento příspěvek píšu v druhé půli dubna roku 2020, takže knihovny jsou zavřené a zřejmě ještě dlouho budou. Prý se na knihách drží virus a mohl by se tak šířit. Nevím, jestli jsou knihy opravdu tak infekční, ale vlastně bych se tomu ani moc nedivila. Existují přece knihy, jejichž obsah infikoval lidstvo mnohem více a nebezpečněji než koronavirus a následky trvaly celá desetiletí. A knihy mohou způsobit i velmi těžké příznaky, ne nepodobné nemocem. Vzpomínám si, když jsem ještě před revolucí četla knihu 1984 od George Orwella, dostala jsem opravdovou horečku, svítily mi oči a nevěděla jsem, jestli blouzním nebo jsem právě odhalila pravou skutečnost.

Pouhá písmena, seřazená vedle sebe, vám mohou přivodit nefalšovaný smutek a slzy, jako například kniha Divoké labutě, o kulturní revoluci v Číně. Nebo se můžete smát pořád dokola jako já, když čtu už poněkolikáté Spolčení hlupců nebo Saturnina. Čtením knih můžete vyvolat veškeré emoce, které jen existují, a budou to emoce skutečné, i se všemi průvodními tělesnými jevy.

Když bylo vyhlášeno zavření knihoven, připadala jsem si jako vítěz, protože jsem pouhý den předtím byla v té své v Brně Žabovřeskách a odnesla si odtud dost vysoký sloupec knih.

Ale karanténa trvá už pátý týden a já mám půjčené knihy dávno přečtené. Čtu hodně rychle, což je na jednu stranu výhoda, na druhou však smůla, když nastanou takovéto nečekané okolnosti. Nejhorší dovolená v mém životě byla ta, na kterou jsem se vydala bez jediné knihy, protože jsem vůbec nestíhala dojít si do knihovny. Ze zoufalství jsem četla i složení cereálií vzadu na krabici!

Takže teď jsem ve dvojitém nouzovém stavu – jako občanka České republiky a jako čtenářka bez knih. Nějaké jsem sice objednala přes internet, jenomže moje domácí knihovna je už velmi plná a knihy nemám kam ukládat.

A chození do knihovny je pro mě příležitost mít pořád nějaké novinky bez jejich hromadění a vlastnění.

Opravdový konec karantény tedy pro mě bude, až se otevřou knihovny a já si budu moci napůjčovat zase pořádný sloupec knížek – bez písmen DNA zákeřného viru, ale plné písmen abecedy, které budu s nadšením hltat. Čtení knihy se sice odehrává v izolaci, bez sociálního kontaktu, ale v tomto případě se jedná o činnost čistě dobrovolnou, což je obrovský rozdíl!

Lucie Hlavinková je autorkou knih pro děti i historických románů pro dospělé.

Bude vás zajímat, že...

...Na jaře byl **spuštěn nový projekt Čtení dětem na portálu Knihovny.cz**. Obsahuje šest seznamů pro různé čtenářské kategorie od předškoláků po 9. třídu základní školy. Každý seznam pak obsahuje několik desítek titulů vybraných zejména s ohledem na kvalitu, rok vydání a dostupnost na trhu. Seznamy byly vytvořeny odborníky na dětskou literaturu. Portál vznikl v úzké spolupráci Městské knihovny v Praze a portálu Knihovny.cz, provozovaném Moravskou zemskou knihovnou...

AKCE K

Virtuální knihovna k 70. výročí
zásahu komunistické moci proti
klášterům.

akcek.knihovny.cz